

MINDSZENTY BÍBOROS ELSŐ AMERIKAI „HÁZIGAZDÁJA”¹ Garret G. Ackerson, Jr. ideiglenes ügyvivő budapesti évei, 1957–1961

Tanulmányunk azt a kritikus három és fél évet kívánja részletesen bemutatni, amelyet Garret G. Ackerson, Jr.² ideiglenes ügyvivőként 1957. július 1-je és 1961. február vége között a budapesti amerikai követség élén töltött. Tény, hogy Mindszenty bíboros elsőként, de lényegesen rövidebb ideig (1956. november 4-től 1957. február 27-ig) az Edward Wailes kinevezett követ,³ majd ismét a Spencer Barnes ügyvivő⁴ irányította követségen tartózkodott. Figyelmünket azonban nem rájuk, hanem Ackersonra irányítjuk,⁵ aki csaknem 30 éves diplomáciai tapasztalattal, 17 év külügyi szolgálat után érkezett vissza Budapestre,⁶ miután a külképviseletet négy hónapon át – a Wailes távozása okozta kényszerhelyzetben – ismét a tanácsosi rangú Barnes vezette.⁷ Gyanítható, hogy a State Department (az

¹ A házigazda („host”), miként Mindszenty bíboros vonatkozásában a vendég („guest”) szó, gyakran alkalmazott utalás a budapesti amerikai külképviselet dokumentumaiban.

² Garret G. Ackerson, Jr. 1904. május 13-án született Hackensackban (New Jersey) és 1927-ben végzett a Harvardon (BA). Ekkor lépett be az amerikai külügyminisztérium állományába. 1927-től hivatásos diplomata: első külföldi kihelyezése alkonzulként 1928-tól Fokvárosba szolt. Az USA Külügyminisztériumának Délkelet-európai Ügyosztályát irányította 1949-ig. Ekkor, miután nem volt hajlandó olyan személyeket elbocsátani, akiket McCarthy szenátor baloldalisággal vádolt meg, felmentették. Az 1950-es évek elején Varsóban tanácsosi, Prágában ügyvivő feladatokat látott el, majd az USA rendkívüli követe Argentínában 1955–1957 között. Innen került át Budapestre. Lánya, Rhoda A. Weyr (Ackerson) gyakran látogatta Mindszenty bíboros vasárnapi miséit. Ackerson 1961-ben, 34 évnyi szolgálat után távozott a külügyi állományból. Az International Rescue Committee (IRC), egy magán menekültügyi ügynökség európai igazgatójává nevezték ki. 1992-ben hunyt el.

³ Edward Thompson Wailes (1903–1969) 1956. július 26-án kinevezett rendkívüli követ (ezt megelőzően Dél-Afrikában nagykövet) november 2-án érkezett Budapestre, azaz még csak két napja tartózkodott a Szabadság téren, amikor Mindszenty bíboros november 4-e reggelén menedékkért folyamodott. A Department utasítására Wailes nem adta át megbízólevelét az illegitimnek tekintett Kádár-rezsimnek. Kevesebb mint négy hónap után, 1957. február 27-én végleg távozott Budapestről.

⁴ Spencer N. Barnes (1907–?) tanácsosi rangban a budapesti amerikai követség ideiglenes ügyvivője 1956. augusztus 5-től (Christian Magelssen Ravndal rendkívüli követ [1899–1984] távozásától) november 2-ig, Edward Wailes megérkezéséig, majd 1957. február 27-től, a kinevezett követ távozásától Ackerson 1957. júliusi megérkezéséig. A fentiekből adódóan Barnes volt a misszióvezető a forradalom október 23-ai kitörésekor.

⁵ Vö. *Deák András Miklós – Somorjai Ádám OSB*: Patrick Flood amerikai konzul összekötői szolgálata Mindszenty bíboros mellett. 1968. július 24. – 1969. június 18. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 29. (2017) 3–4. sz. 125–158.

⁶ Ackerson 1935–1940 között másod-, majd első titkári rangban már dolgozott a budapesti követségen. Az USA követe ekkor John Flournoy Montgomery (1878–1954) volt. Lásd *Frank Tibor*: Egy amerikai követ magyar világa. In: Roosevelt követe Budapesten. John F. Montgomery bizalmas politikai beszélgetései 1934–1941. Szerk. Uő. Bp. 2002. 60–62.

⁷ A Barnes által ebben az időszakban jegyzett jelentések válogatását lásd *Deák András Miklós – Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor*: Menedékkben. Amerikai diplomaták Mindszenty bíborosról, 1957–1970. Bp. 2019. 840.

amerikai külügyminisztérium, a továbbiakban: Department) választása többek között azért esett Ackersonra, mert Waileshez hasonlóan magas rangú diplomata volt, és menedékjogi ügyekben rendelkezett már némi (latin-amerikai) tapasztalattal. Így Ackerson lett az első olyan amerikai ügyvivő, az első igazi „házigazda”, akivel a „vendég” huzamosabb időt töltött el „egy fedél” alatt. 1956 és 1971 között – a menedék hosszúra nyúlt idején – egyetlen más ügyvivő, illetve a két nagykövet⁸ sem szolgált ilyen sokáig Budapesten.

A következőkben néhány konkrét példával bemutatjuk Ackerson ügyvivői-vezetői tevékenységét és részvételét az emlékiratokkal és a menedékkal kapcsolatos döntési helyzetekben. Azt vizsgáljuk, hogyan alakult szolgálata során a menedék sorsa, és azt milyen állapotban adta át utódának. Ezeknek a kérdéseknek az alapos szemügyre vétele azért is indokolt, mert Ackerson nem adott közre emlékiratokat, és oral history interjú sem készült vele.⁹

A források¹⁰ feldolgozása során referencia gyanánt elsősorban a *Repertoryra*¹¹ és a kétnyelvű *Duty Logra*¹² támaszkodtunk. Minden alkalommal jelezni fogjuk, amennyiben egy adott dokumentum magyar fordításban már korábban is elérhetővé vált a *Majd' halálra ítélve* (2008),¹³ a *Sancta Sedes* trilógia II. és III. kötetében¹⁴

⁸ Martin Hillenbrand nagykövet 1967–1969 között mindössze másfél évet töltött Budapesten. Utóda, Alfred Puhán 1969–1973 között ugyan négy évet szolgált a magyar fővárosban, de ebből csupán kettőt a menedék ideje alatt.

⁹ A Mindszenty-kutatás számára korábban már jeleztük az amerikai diplomáciai források fontosságát, amikor az 1971. évvel kapcsolatos dokumentumokat elemeztünk és közöltünk. Lásd *Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Washingtonból jelentjük. A budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty bíboros tevékenységére vonatkozó, 1971-ben keletkezett iratai. Századok 144. (2010) 143–196.*

¹⁰ Jelen tanulmányban elsősorban a budapesti Mindszenty-anyag (Mindszenty Files vagy Bp Cardinal Files) hat dobozát tekintjük át. National Archives and Records Administration (NARA), State Department, Record Group 84, Bp. Mission (Post) Files, Lot 75 F 163, Classified and unclassified files relating to Cardinal Mindszenty, 1956–1972, maintained by the Mission in Budapest. (Bp Cardinal Files) A még alaposabb vizsgálódáshoz a teljes forrásanyag feltárása lenne szükséges, amelynek őrzőhelye szintén a NARA Washingtonban.

¹¹ The Cardinal Mindszenty Documents in American Archives. A Repertory of the Six Budapest Mindszenty Boxes – Mindszenty bíboros budapesti amerikai követségi tartózkodásának dokumentumai. Repertórium. Szerk. Somorjai Ádám OSB. (The Cardinal Joseph Mindszenty Documents. Subsidia, 1) Pannonhalma 2012. 288.

¹² Duty Log. Cardinal Mindszenty in the American Legation at Budapest 1956–71. Az ügyeletes tiszti kézikönyve. Mindszenty bíboros az amerikai követségen. Szerk. Somorjai Ádám OSB. (The Cardinal Joseph Mindszenty documents. Subsidia, 2) Pannonhalma 2018. 212.

¹³ *Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József életrajzához.* Bp. 2008. 1389.

¹⁴ *Somorjai Ádám OSB: Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása II. Tanulmányok és szövegekölések – Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty II. Documenta 1956–1963.* Bp. 2009.; *Somorjai Ádám OSB: Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty III/2. Documenta 1967–1971. Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása III/2. Tanulmányok és szövegekölések.* Bp. 2012.

(2009), a *Követségi levelekben*¹⁵ (2011) vagy a *Menedékben*¹⁶ (2019). E négy alapos válogatást kiegészítjük néhány olyan fontos irat ismertetésével, melyek a budapesti amerikai követség Mindszenty bíborossal foglalkozó dokumentumait tartalmazó hat dobozának egyikében találhatóak.¹⁷ Lesznek olyan iratok, amelyekre csupán utalunk, és olyanok is, amelyek tartalmát – az események könnyebb megértése kedvéért – felidézzük.

Az ügyvivő és a bíboros

Az iratok alapján egyértelmű, hogy Ackerson rendkívül emberséges vezető, előretekintő és széles látókörű diplomata, valamint tapintatos személyiség volt. Átfogó képpel rendelkezett a követség működéséről, de gondosan ügyelt a részletekre is. Egyszerre tudott figyelni a Department gondolkodására, a bíboros egészségére,¹⁸ a lelkiállapotára és a gyóntatására, az egyes kérdések amerikai belpolitikai vetületeire, továbbá a két ország sajtójára. Kiváló elemzőként logikusan gondolkodott, jól látta az összefüggéseket, kezelte a válsághelyzeteket, és megfontoltan választotta ki az elérni kívánt célokhoz szükséges diplomáciai eszközöket. Azonban feygelmet is tudott tartani, és ha azt szükségesnek ítélte, az állománynak biztonsági eligazítást is tartott.¹⁹ Átérezte a bíboros nehéz és kényes helyzetét, még ha nem is értett egyet a politikai nézeteivel. Mindszenty rendszeresen misézhetett, egy év elteltével gyóntatót is fogadhatott, használhatta a misszió könyvtárát, sőt alkalmanként még keresztelhetett is.

Kettejük kapcsolatában Ackerson kezdeményezően lépett fel, javaslatait pontosan és udvariasan fogalmazta meg. Értékesek voltak azok a megállapításai, amelyeket az egyes jelentéseihez fűzött. Gyakran készített emlékeztetőket az irattár számára, és ezzel segítette utódai eligazodását az egyes ügyekben. Intézkedései világosak és határozottak voltak: nem ismert indokolatlan kivételeket. A látogatás és levelezés szabályait a Departmenttel együtt fokozatosan kidolgozta, majd következetesen érvényesítette, de szükség esetén mutatott némi rugalmasságot is. Ackerson az elvárt mértékben volt szabálykövető, de semmiképpen sem merev: a realitások talaján mozgott. Határozott döntéseket hozott, de azt is mindig tudta, mikor szükséges a Departmenthez fordulnia utasításokért. Bátran tett átgondolt

¹⁵ Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez. Letters to the Presidents. Cardinal Mindszenty to the Political Leaders of the United States, 1956–1971. Szerk. Somorjai Ádám OSB. Bp. 2011.

¹⁶ *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.*: Menedékben. i. m.

¹⁷ A bécsi amerikai követség vonatkozó másodpéldányai a 6. dobozban (a továbbiakban: d.), itt is a 6. gyűjtőben (a továbbiakban: gy.) találhatóak.

¹⁸ Lásd Mellékletek. 3. számú dokumentum.

¹⁹ Lásd Mellékletek. 1. számú dokumentum.

javaslatokat feletteseinek.²⁰ Ebben meglehetősen szembeűnő a közte és elődje, a passzív Spencer Barnes közötti különbség. Ackersonnak jó volt a munkakapcsolata helyettesével, James Prattal,²¹ és hallgatott a rangidős beosztottjai tanácsaira is. A nyugati diplomaták és sajtó próbálkozásait a bíboros meglátogatására higgadtan elhárította, a pénzügyeket, a bíboros létfenntartási számláit pedig gondosan kezelte, illetve kezelte.

Arról, hogy hogyan látta saját szerepét Ackerson, 1959. június 9-én így írt Bécsbe: „hízegő számomra, hogy Matthews nagykövet azt feltételezi, hogy én vagyok az, aki a kiváló vendégünkkel kapcsolatos politikát meghatározza. A Department az, amely a szabályokat meghozza, én csak olykor megpróbálom azok enyhítését elérni, amikor úgy vélem, hogy a tárca egy kicsit túl kemény.”²² Más szóval ő is taktikázott, de nemcsak Mindszentyvel, hanem a Departmenttel szemben is.

Ackerson a bíborossal mindvégig humánusan, kíméletesen bánt, empátiával viszonyult tragikus helyzetéhez. „A szerencsétlen ember éjjel-nappal ír, ez az egyetlen dolog, amely megóvjá attól, hogy megőrüljön”²³ – jegyezte fel az ügyvivő 1960. július 1-jén. Furdalta a lelkiismeret a sok elutasító válasza miatt. Ackerson már 1959 végén rámutatott, hogy meg kell változtatni az amerikai politikát: a bíboros nem tartható teljes elszigeteltségben, úgy, hogy még a Vatikánnal sem áll kapcsolatban. „Ez a politika nemcsak embertelen és szívtelen, hanem alapvetően hibás is.”²⁴

Ackerson természetesen gyorsan kiismerte a bíboros taktikáit és praktikáit²⁵ is, és azokat beépítette a saját gondolkodásába és ügyintézésébe. Jól kezelte a főpap rendszeres manőverezéseit és halogatózásait is. Ellenőrizte, ha kellett, megszürtte a misékre vagy látogatóba kéredzkeskedő vendégeket. Mindszenty is gyorsan

²⁰ Ackerson Budapestre érkezésekor a Kelet-európai Ügyosztályt 1956. július 15-e óta a Szovjetunió-specialista Edward L. Freers igazgató vezette. Freers 1957. május 17-én, tehát még Barnes ügyvivői szolgálata idején járt a követségen, ahol Mindszentyvel is beszélgetett. Lásd Követségi levelek i. m. 32. Ackersonnak nem a hamarosan Moszkvába helyezett Freersszel, hanem az ő utódjával, Harold Vedeler igazgatóval alakult ki szorosabb munkakapcsolata.

²¹ James W. Pratt (1918–?) 1952–1954-ben a Kelet-európai Ügyosztályon dolgozott közkapcsolati referensként, 1958–1960 között első titkár az amerikai követségen, azaz Ackerson ügyvivő után a diplomaták közötti rangsorban a második, aki szükség esetén a misszióvezetőt helyettesíti.

²² Ackerson 1960. júl. 1-jén kelt levele Freeman H. Matthews bécsi amerikai nagykövetnek. Bp Cardinal Files, 1. d. 6. gy.; másodpéldány: 6. d. 6. gy.

²³ Ackerson 1960. júl. 1-jén kelt levele Foy D. Kohlerhez. Bp Cardinal Files 1. d. 7. gy.; a Department példánya: NARA, State Department, RG 59, General Records of the Department of State 1789–2002, Office of the Eastern European Affairs (Kelet-Európai Ügyosztály, EE) 10. sz. d., 7. gy.

²⁴ Ackerson 1959. nov. 20-án kelt levele Foy D. Kohlerhez. Bp Cardinal Files 1. d. 6. gy.; a Department példánya: NARA, State Department, RG 59, Central Foreign Policy Files 4806. sz. d., 864.413/12-959.

²⁵ Mindszenty egy idő után például felfedezte, hogy a követségen a futárposta zárása péntek délelőtti történik, és ehhez időzítette küldeményeinek leadását. Más esetekben pedig ragaszkodott ahhoz, hogy üzenetét a komolyabb figyelmet élvező, nagyobb presztízsű távirati úton továbbítsák.

ráébredt menedéke korlátaira, és tanulta meg a követség mindennapi működését. Erre próbálta meg Ackerson a legbölcsebb választ megtalálni anélkül, hogy túlzott csalódást okozott volna a bíborosnak. Ügyelt a bíborosnak szóló – a főpap üzeneteivel kapcsolatos és jellemzően negatív – közlendők időzítésére is. Jó szándékú tanácsot is adott neki arra, hogy a levelezéséből hagyja ki az általa „sovinisztának” tartott gondolatokat.²⁶

Az ügyvivő soha nem készített Mindszentyről átfogó jellemrajzot, és ilyen utasítást sem kapott. Tanulmányunkban tehát az általa az egyes iratokban elejtett különböző – többnyire rövidebb terjedelmű – megjegyzései nyújtanak eligazítást. Az emlékiratokkal kapcsolatos egyik első emlékeztetőjében például azt írta, hogy „a témát vélhetően nem sikerül lezárni, mivel a bíboros szívóssága olyan, mint egy paraszté, az elszántsága pedig, mint egy egyházi személyé”.²⁷ Egy 1957. november 21-ei keltezésű levelében²⁸ az ügyvivő „makacs öregemberként” jellemezte a bíborost, aki nem könnyen változtatja meg az egyébként téves nézeteit a menedékről és az Elnökkel való kapcsolatáról. Másutt azt olvashatjuk, hogy „a követségen mindent el fognak követni [a bíboros] fizikai kényelme és a lelki szükségletei kielégítéséért. Mindszenty nem mindenben fog vele [Ackersonnal] egyetérteni, hiszen különböző kritériumok szerint ítélnék meg egyes ügyeket. Az ügyvivőnek a bíboros személyes jólétére, a követség helyzetére és a kormánya politikájára kell tekintettel lennie. Biztosan szeretnék tudni, hogy [a bíboros] érti azt a szimpátiát, amellyel minden kérését megfontolják, és azon vágyukat, hogy a lehető legtöbbnek eleget is tudjanak tenni.”²⁹ Egy másik iratban Ackerson arról értekezett, hogy „a bíboros igen eltökélt személy, és elegendő tapasztalattal rendelkezik a politikai életben szokásos könyöklésről. Így tudatában van a kitartás és a konokság hosszú távú értékeinek. [Ackerson] nem szívesen mond nemet ilyen sok kérésére, de azt is jól tudja, ahányszor csak enged neki, további kérések áradatával fog szembesülni”.³⁰ Más helyütt az ügyvivő utasításokat kért, de egyúttal megjegyezte: „a korábbi tapasztalat azt mutatja, hogy abban a pillanatban, hogy kereken közlik vele [Mindszentyvel], hogy a követség konzultált Washingtonnal és megszületett a [z elutasító] döntés, a bíborosnak a kéréseihez való ragaszkodása elillan”.³¹

²⁶ Ackerson 1960. júl. 6-án kelt levele Robert M. McKissonhoz. Bp Cardinal files 1. d. 7. gy.; a Department példánya: EE 10. d. 7. gy.

²⁷ Emlékeztető megbeszélésről, 1957. júl. 24. Jelzetek: Bp Cardinal Files 1. d. 4. gy.; a Department példánya: EE 10. sz. d., 5. gy.

²⁸ Lásd *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.: Menedékben.* i. m. 31. számú dok. 209–211.

²⁹ Ackerson 1957. dec. 20-án kelt levele James S. Sutterlinhez: Bp Cardinal Files 1. d. 4. gy.; a Department példánya: Central Files 846.413/1-1458.

³⁰ Uo.

³¹ Ackerson 1958. jan. 10/11-én kelt 365 sz. távirata: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: EE 10. d., 6. gy. – A szögletes zárójelben a szerzők kiegészítései a könnyebb érthetőség kedvéért.

1958. január 17-én Ackerson érdekes megfigyeléseket osztott meg James Sutterlinnel,³² amikor a futárpostában elhelyezte Mindszenty Murphysnek címzett január 10-ei levelét: „ebből látható, hogy a bíboros javíthatatlan irredenta, mint ahogy a legtöbb magyar is az, ha az ember egy kicsit megkapargatja a felszínt”.³³ 1958. január 24-én Louis Toplosky³⁴ belső levélben jelentette Ackersonnak, hogy a bíborosnak azt javasolta, kerülje a szentbeszédeiben a politikai utalásokat, amit ő bosszankodva fogadott.

Amikor 1958 tavaszán közölték Mindszentyvel, hogy magyar belpolitikai vagy emigrációs kérdésekben a Departmenttel nem levelezhet, a bíboros még azt is feltételezte, hogy „Ackerson amolyan útakadályként beállt közé és a tárca közé. Megjegyezte, hogy az a helyzet, amelyben »egy külföldi kormány vendégeként« tartózkodik, meglehetősen eltér attól, amit a menedék kérésekor feltételezett.”³⁵ Az ügyvivő eddigre azonban már megtanulta, hogy „nem szabad korábban már megtárgyalt kérdésekre visszatérnie, mert azok némelyike már feledésbe merült. Abban azonban bizonyos volt, hogy a bíboros előbb vagy utóbb ismét felhossa a Vatikánnal való kapcsolattartása kérdését. Ezért megismételte azon korábbi ajánlását, hogy a Department találja meg a módját annak, hogy a Vatikánt naprakészen tájékoztassa a bíboros egészségéről és kedélyállapotáról. Ennek egy későbbi kritikus pillanatban jelentősége lehet.”³⁶

1958. április 3-án Ackerson összefoglalta Robert McKisson³⁷ budapesti látogatását, majd hozzáfűzte: „a bíboros Toploskynak a börtönben töltött idejéből éhségstrájkokat és hasonlókat akciókat emlegetett, utalva arra, hogy ilyen taktikát alkalmazhat a követségen is, amennyiben nem tud a Vatikánnal közvetlenebb kapcsolatba lépni”.³⁸ Ezt követően az ügyvivő együttérzően megjegyezte: „Mindszenty általában véve türelmes és megértő vendég, de ehhez hozzá

³² James S. Sutterlin (1922–2017) 1946–1974 között hivatásos diplomata, külszolgálatait Berlinben, Tel-Avivban, Tokióban és Bonnban teljesítette. 1956 szeptemberétől a Department Európai Ügyek Hivatalának Kelet-európai Ügyosztályán (EE) magyar referens. 1969-ben a német ügyek igazgatója. 1973-ban helyettes államtitkári rangban rövid időre a Tervező Főosztály vezetője, majd 1974-ig a tárca ellenőrzési főigazgatója.

³³ Ackerson 1958. jan. 17-én kelt levele James S. Sutterlinhez: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

³⁴ Louis Joseph Toplosky (?–1970) 1957 decemberétől másodtitkárként aktívan kivette a részét a Mindszenty személye körüli teendőkből: ha kellett, tolmácsolt és elvégezte a levelei értelmezésének és fordításának nem könnyű munkáját, dokumentálta az anyagokat, jelentette üzeneteit és kívánságait az ügyvivőnek, továbbá figyelemmel követte a „vendég” kedélyállapotának hullámvonalait. Ackerson adott Toplosky véleményére, és azt rendszeresen be is építette a jelentéseibe.

³⁵ Ackerson 1958. márc. 6-án kelt 475 sz. távirata a Departmentbe: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy. Vö. Követségi levelek i. m. 57–58.

³⁶ Uo.

³⁷ Robert M. McKisson 1957 júliusáig a Kelet-európai Ügyosztályon magyar referens, ezt követően a Balkán ügyeivel foglalkozott. 1969 végétől az EE megbízott igazgatója volt.

³⁸ Ackerson 1958. ápr. 3-án kelt 538 sz. távirata a Departmentbe: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files 4806. sz. d., 864.413/1-1458.

kell venni a bezártságát és a tétlenségét, a magányosságát és a bizonytalanságát. Kegyetlen dolog lenne, ha nem ragadnának meg minden lehetőséget a menedék befejezésére.”³⁹ Ackerson egyedül olyan megoldást látott lehetségesnek, amely a magyar rezsimmel való kapcsolatok átalakítása keretében jön létre. Ackerson ezt a humanitárius és a magasabb politikai érdekek miatt tartotta szükségesnek. Ezért határozottan sürgette, hogy mihamarabb dolgozzanak ki megoldást a bíboros státuszára vonatkozóan.

Mindszenty emlékiratai

Az emlékiratok kérdése Ackerson megérkezése után azonnal felmerült, mivel ez olyan téma volt, amelyet a bíboros már az 1957. február vége és június vége között az ügyvivői feladatkört ellátó Spencer Barnes-nak is felvetett. Ackerson a budapesti Mindszenty-dobozokban⁴⁰ fellelhető első anyagát csak 1957. július 18-án terjesztette fel Washingtonba. Mire ez a Sutterlin referensnek címzett levél elkészült, az új ügyvivő már több beszélgetést is lefolytatott a bíborossal. Július 18-a reggelén Mindszenty és az ügyvivő között éppen az emlékiratok⁴¹ kérdése volt napirendben. Ackerson ismét elképedt azon, hogy a bíboros mennyire nem érti, és nem fogja fel menedékes helyzetét. Ackerson hangvétele megértő és emberséges volt, azonban nem mondott le arról, hogy az amerikai álláspontot teljes mértékben megértesse vele.

Július 24-ére Ackerson alaposan átgondolta az emlékiratok kérdését, és hosszú emlékeztetőt terjesztett fel e témában. Az emlékeztetőt megelőző héten Mindszenty felvetette emlékiratai legépeltetésének⁴² és megjelentetésének kérdését, ami nem volt új téma, hiszen azt gyakran megvitatta Barnesszal és más diplomatákkal is. Ackersonnak azonban első alkalommal hozakodott elő vele. Két konkrét javaslatot tett: az emlékiratokat a követségen gépeljék vagy küldjék át Bécsbe a nagykövetségre, hogy ott vagy valamilyen kolostorban, esetleg más egyházi intézményben (például a Pázmáneumban) rögzítsék őket. A budapesti munkával kapcsolatban Mindszenty a Konzuli Osztályon dolgozó Alexandra Kauffmannra gondolt, azonban Ackerson rámutatott: az illetőt a magyar

³⁹ Uo.

⁴⁰ A hat Mindszenty-doboz időrendben tartalmazza a vonatkozó diplomáciai iratokat. Az első dobozban 1956–1961, a másodikban 1962–1964, a harmadikban 1965–1967, a negyedikben 1968–1971, az ötödikben 1971 második feléve és más iratok, a hatodikban ugyanígy. Ennek részletezését lásd *Somorjai Á. OSB: Sancta Sedes III/2. i. m. 676 sk.*

⁴¹ A Duty Log tételesen felsorolja mindazon iratokat, amelyek az évek során az emlékiratokkal foglalkoztak. A téma első alkalommal már 1956. november 17-én felmerült. Lásd Duty Log. i. m. 40–43. – Így Ackersonra az a nehéz feladat hárult, hogy az ügyet tovább kezelje.

⁴² Mindszenty számára súlyos gondot okozott, hogy november 4-én hajnalban, a Parlamentbe való visszajövelekor az emlékiratok a Várbeli palotájában maradtak, így emlékezetből újra papírra kellett vetnie azokat.

rendőrség figyelme miatt igen veszélyes helyzetbe hozná, ha a követségen gépelné a kéziratot, hasonlóan ahhoz, ha a munkát az otthonában végezné. A bíboros hosszasan érvelt a javaslata mellett, holott tudott arról, hogy a gépelést korábban a követségen végző Jancsó Líviát⁴³ már letartóztatták. Mindszenty azért sürgette a kézirattal kapcsolatos munkát, hogy időt nyerjen arra az időszakra, amikor a jelenlegi helyzetéből kijuthat. Fontos volt számára a pénzügyi szempont is, szerinte ugyanis az emlékiratok jogdíja idővel csökkenni fog. Miután Ackerson Katonával⁴⁴ és Rogersszel,⁴⁵ a két legtapasztaltabb beosztottjával egyeztetett, a korábbi német nyelvű megbeszéléseivel ellentétben a folytatás Katona tolmácsolásával immár magyarul zajlott. Az ügyvivő kifejtette: a szabályok nem teszik lehetővé, hogy az emlékiratok a diplomáciai postával jussanak ki Bécsbe, és azt sem engedélyezheti, hogy a budapesti követség egyik magyar alkalmazottja végezze a gépelést. Ez a tevékenység óhatatlanul kitudódna, és nemcsak az illető személyt, hanem magát a menedéket is veszélybe sodorná. Ackerson arra is hivatkozott, hogy az *azilum-mal*⁴⁶ kapcsolatos eljárásokról rendelkezik tapasztalattal.⁴⁷ A bíboros azért érezte rendkívül sürgetőnek, hogy az emlékiratokkal ekkor és ne később foglalkozzanak, mert úgy vélte, hogy amikor majd rá hárulnak a hercegprímási hivatalából

⁴³ Lásd *Csalog Zsolt*: Keserű boldogság. In: *Uő*: DOKU 56. Öt portré a forradalomból Bp. 1990 97–153. Csalog 1984-ben vette fel a hosszú monológot Jancsó Líviával. Jancsó fordítói munkáját 1956. március 1-jén kezdte meg. November végén megkérték, hogy gépelje le Mindszenty bíboros emlékiratait. Erről csak a *minister*, a konzul (Selby) és Nyerges tudott. (Anton N. Nyerges [1917–1989] magyar származású amerikai diplomata. 1956 őszén másodtitkárként a budapesti amerikai követségen dolgozott, ahol nyelvtudása a Mindszentyvel való kapcsolattartásban és a sajtóanyagok fordításában igen hasznosnak bizonyult. Erről Uo. itt: 117.) Jancsó minden reggel korán felment az előző napi adagért, amit aztán napközben legépel, majd a kész oldalakat késő este felvitte a harmadikra. Jancsó szerint „érdekes pálya volt az Ackersoné, nagyon is sok köze volt neki Budapesthez és a magyarokhoz: közvetlenül a második világháború kitörése előtt, mint fiatal diplomata Budapesten kezdte a karrierjét. Budapesten volt egészen a hadüzenetig, amíg csak a követségi személyzet el nem hagyta Magyarországot. Okos lépés volt, hogy 57-ben őt küldték megint Budapestre – bárcsak előbb tették volna!” (Erről Uo. 134)

⁴⁴ Katona Andrew Géza (amerikai átirással „Gaza”) (1917–2012) másodgenerációs magyar származású amerikai diplomata. Katona a követség segédattasé rangú tagja volt. Mindszenty menedékének kezdete után ő fordította a bíboros leveleit, és Anton Nyergessel megosztva ellátta a személye körüli teendőket.

⁴⁵ Jordan Thomas Rogers 1953 augusztusában érkezett Budapestre a gazdasági diplomata posztjára. 1956. október 6-án jelen volt Rajk László újratemetésén, október 23-án pedig a Bem téren és a Rádió-nál. Mivel gond volt az összeköttetéssel, október 29–30-án a minősített követségi iratokkal futárutat teljesített Bécsbe. 1957-ben már a politikai I. o. titkár, azaz Spencer Barnes után a legmagasabb rangú diplomata a misszió. 1957 májusában az ideiglenes ügyvivői teendőket is ellátta. A forradalom 50. évfordulóján Rogers visszatért Budapestre, ahol részt vett a megemlékezéseken, és Ernest A. Nagy volt konzullal együtt interjút adott Kovács Péternek, a Miskolci Egyetem professzorának. *Kovács Péter*: Beszélgetés Jordan Thomas Rogers-zel és Ernest A. Naggyal I–III. A budapesti amerikai követség és az 1956-os forradalom. Magyar Szemle Új folyam 16. (2007) 5–6. sz. 29–59., 7–8. sz. 65–86. és 9–10. sz. 6–17.

⁴⁶ E ponton még nem szögezték le egyértelműen, hogy Mindszenty bíboros menedéket (*refuge*), nem pedig nem politikai menedékjogot (*azilium/asylum*) élvezett a követségen.

⁴⁷ Mivel szolgált Latin-Amerikában.

adódó feladatok, nem lesz ideje mással törődni. Véleménye szerint a kötet pénzben kifejezhető értéke is gyorsan csökkenni fog. Ackerson furcsállta, hogy a kommunista titkosrendőrség kezei között elszenvedett sérelmei ellenére a bíboros nem érzékeli azt a veszélyt, amely azokat fenyegetné, akik az emlékiratokkal kapcsolatos feladatokat esetleg elvállalnák. Az ügyvivő érvelése azonban nem hatott rá, és kétségtelenül úgy érezte, hogy csupán „jogászknak” vele.

1957. augusztus 19-én megérkezett a Department válasza, amelyet a Sutterlin referenshez képest jóval magasabb rangú Robert Murphy⁴⁸ jegyzett, jelezve, hogy az érzékeny téma a Department milyen magas szintjét érte el. Az államtitkár leszögezte: miközben a bíboros frusztráltsága érthető, a Departmentet elsősorban a saját megítélésének kell vezetnie, annak, hogy mi áll az USA külpolitikájának és különösen a budapesti misszió további működtetésének érdekében. Nagyon gondosan szükséges mérlegelni, hogy a bíboros vagy az amerikai oldal lépései milyen hatással vannak a menedékére és a személyes biztonságára, amelyhez Washingtonnak humanitárius érdeke fűződik. Ez utóbbiak felülírhatják Mindszenty személyes óhajait. Murphy tehát egyértelműen megjelölte az amerikai prioritásokat. A Sutterlinnek címzett következő levelében (1957. augusztus 21.) Ackerson, aki sokat töprengett azon, hogyan lehetne az emlékiratok kérdésében a bíboros kedvében járni, már inkább arra hajlott, hogy jobb, ha nem bolygatják⁴⁹ a dolgokat.⁵⁰ 1959. november 4-én⁵¹ Ackerson, válaszul a párizsi amerikai nagykövetség október 27-ei értesítésére, emlékeztetőjében jelezte, hogy a Department utasításai alapján Mindszentynek nem engedélyezett a levelezés külső személyekkel. Ezért Charles Orengo, a Plon Kiadó igazgatójának az emlékiratokkal foglalkozó levelét is majd akkor adják át a bíborosnak, amikor elhagyja menedékét.

1960. július 1-jén az emlékiratok témájában Ackerson hosszú levelet intézett Foy Kohlerhez.⁵² Mivel a követség nem lehetett bizonyos abban, hogy a Mindszenty által az előző három és fél év során írt valamennyi dokumentum, köztük az emlékiratok, még mindig náluk vannak, Toploskyval⁵³ konzultálva Ackerson úgy döntött: az lesz a legjobb, ha erről megkérdezik a bíborost. Ezt július 1-jén meg is tették, az írásban megadott alábbi válaszait pedig – a követségi emlékeztetővel együtt – mellékelték

⁴⁸ Robert Daniel Murphy (1894–1978) 1921–1959 között hivatásos diplomata, többszörös nagykövet (Belgium, 1949–1952, Tokió 1952–1953). 1953–1955 között a politikai ügyek helyettes államtitkára, 1955–1959 között pedig államtitkára volt. Kennedy, Johnson és Nixon elnök tanácsadója.

⁴⁹ Az eredetiben „to let sleeping dogs lie”.

⁵⁰ Ackerson 1957. aug. 21-én kelt levele James S. Sutterlinhez: Bp Cardinal Files 1. d. 4. gy.; a Department példánya: EE 10. d., 5. gy.

⁵¹ Lásd *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.*: Menedékben. i. m. 58. számú dok. 262.

⁵² Ackerson 1960. júl. 1-jén kelt levele Foy D. Kohlerhez: Bp Cardinal Files 1. d. 7. gy.; a Department példánya: EE 10. d., 7. gy.

⁵³ Louis Toplosky akkor már több mint két éve végezte az összekötői feladatokat.

a jelentéshez: 1. Soha senkinek sem adta át az emlékiratait vagy bármely más írását publikálás céljára. Ha bármi kijutott és nyomtatásban megjelent, az csakis a jóváhagyása, kérése vagy engedélye nélkül történt. 2. Sprechernek vagy Squire-nak⁵⁴ egy hétre odaadta az emlékiratait néhány fejezetét olvasásra. Az emlékiratok első részeit a követség engedélyével Jancsó Livia gépelte le.⁵⁵ Sármány Alexandra, aki már a müncheni amerikai főkonzulátuson dolgozik, szintén végzett némi gépelési munkát az emlékiratokon.⁵⁶ Ackerson kételkedett, hogy a két magyar helyi alkalmazott szivárogtatott volna. 3. Mindszenty soha nem adott másolatokat a családtagjainak, sem a látogatóinak, beleértve a gyóntatóját és azt a néhány diplomatát is, akik felkeresték. A takarítónők esetleg ellophattak néhány papírlapot, de a bíboros ezt sem tartotta valószínűnek. 4. és 5. Mindszenty azt nem tudta kijelenteni, hogy egyetlen oldal írása sem tűnt el. Két iratszekrénye volt tele a saját papírjaival. A követség nem ellenőrizte, hogy mit tart ezekben, ami a gyakorlatban nem is lett volna kivitelezhető. A bíboros később ellenőrizte az iratait, így bizonyossá vált, hogy sem az emlékiratokból, sem másból nem hiányzik semmi. Mindszenty kijelentette: az emlékiratok a maguk teljességében ott, a követségen íródtak. Ackerson nem zárta ki, hogy a bíboros korábbi házi őrizete idején, amikor szabadabban írhatott, az őt felügyelő személyek közül vitt el valaki kéziratosokat, de azok nem képezték az emlékiratok részét. Ez lehetett annak a jelzésnek a forrása, amely most jutott el a Departmentbe. Ackerson nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy valamely amerikai vagy más diplomatát használtak fel [egyres Mindszenty-írások kiszivárogtatására], de ezt konkrét nyom nélkül nehéz lett volna bizonyítani. Ez volt az oka annak, hogy az ügyvivő nem küldte meg Kohlernek a Budapesten dolgozó összes nyugati diplomata utazásainak adatait. Azonban számára úgy tűnt, hogy valaki olyasmivel üzérkedett, ami nem volt teljes mértékben eredeti írás. És annak is fennállt az eshetősége, hogy szivárgás következett be.

A budapesti hat dobozban fellelhető az az emlékeztető, amelyet 1960. július 1-jén Toplosky készített Mindszenty számára.⁵⁷ Washington meglehetősen megbízható információkat kapott arra nézve, hogy az „emlékiratok” egy részét éppen fordítják, és hamarosan ki is fogják adni az USA-ban. Ezért a bíboros segítséget kérték a kapott információk igazságtartalmának megerősítésében. Ezt azok a konkrét kérdések követték, amelyeket a bíboros fentebb voltaképpen már meg is válaszolt. Mindehhez Ackerson még hozzátette: igen szerencsétlen lenne, ha

⁵⁴ Daniel Sprecher és Christopher Squire beosztott diplomaták voltak a követségen.

⁵⁵ Lásd *Csalog Zs.: Késérű boldogság*. In: *Uő: DOKU 56. Őt portré a forradalomból* Bp. 1990.

⁵⁶ Sármány Alexandra helyi alkalmazottként 1956–1959 között útlevel- és vízumügyekkel foglalkozott a követségen. Emellett a vasárnapi miséken ministrált, illetve a bíboros mellett személyi szolgálásokat látott el. 1959-ben végleg távozott Magyarországról.

⁵⁷ Emlékeztető Mindszenty bíboros számára, 1960. júl. 1.: Bp. Cardinal Files 1. d. 7. gy.

valamiféle »hamis emlékiratok« jelennének meg. A Department 1960. július 2-ai – fentebb második üzenetként hivatkozott – emlékeztetője szerint az USA-ban az állítólagos kézirat ügyében folytatott nyomozás Julius (Gyula) Tarlo érintettségét⁵⁸ tárta fel. Tarlóról olyan hír is elterjedt, hogy hírszerzési információkkal kereskedik és szélhámos.⁵⁹ 1960. július 3-án hajnalban Ackerson táviratot⁶⁰ küldött a Departmentnek, amely nagyrészt a július 1-jei jelentésének a megismétlése volt. Ezek szerint amikor Ackerson és Toplosky még nem dolgoztak a követség, a követség engedélyével⁶¹ Jancsó Livia nem a bíboros ellenőrizése alatt és nem is az épület azon emeletén végezte az emlékiratok első részeinek legépelését, ahol a bíboros tartózkodott. Nem zárható ki tehát, de nem is valószínű, hogy akkor másolatok készülhettek. Amit viszont Jancsó legépel, csak az 1956 novembere és 1957 márciusa között keletkezett szöveg volt, és a bíboros szerint nagymértékben eltért attól a végső szövegtől, amely jelenleg a birtokában van. Mivel fennállt annak az eshetősége, hogy valaki kétes dokumentumokat kényszerít rá a kiadóra, a tárcának módjában állt volna a publikálás megghiúsítása, de ezt nem tette. Ackerson mintha vonakodott volna a Tarló-ügyben folytatott nyomozástól. Legalábbis ez derül ki a Departmentnek 1960. július 5-én küldött, feltűnően szűkszavú fenti táviratából.

A menedék megoldásának ügye

Néhány héttel a budapesti megérkezését követően Ackerson a Sutterlinnek címzett, 1957. augusztus 21-ei levele⁶² mellékletében máris egy olyan jelentés-tervezetet⁶³ ajánlott a referens figyelmébe, amely – pontokba szedve – a bíboros jövőjével foglalkozott. Az ügyvivőt különösen az aggasztotta, vajon mennyi ideje lesz a

⁵⁸ 1957. ápr. 13-án Christian Herter államtitkár azt kérte Barnes ügyvivőtől (759. távirat), hogy tudakolja meg Mindszentytől: a New Yorkban tartózkodó Tarló Gyula nevezetű férfinak van-e felhatalmazása arra, hogy a nevében a bíboros emlékiratai kiadásának jogairól tárgyaljon a Hearst szervezettel. Lásd *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.: Menedékben.* i. m. 14. számú dok. 180. Erre április 15-én az a válasz született, hogy a bíboros 1942 óta nem találkozott Tarlóval, és nem hatalmazta fel sem őt, sem más magyar személyt, hogy a nevében emlékiratainak kiadási jogairól tárgyaljon. Barnes ügyvivő 1957. ápr. 15-én kelt 832 sz. távirata a Departmentnek: Bp Cardinal Files 1. d. 3. gy. a Department példánya: EE 11. d. 1. gy.

⁵⁹ A kérdéses kötet Mindszenty szerzőségével jelent meg. *Joseph Cardinal Mindszenty: ... the World's Most Orphaned Nation.* Ed. Julius Tarlo. New York, NY 1962. Ebben – miként Budapesten megállapították – egy a bíboros által Eisenhower elnökhöz 1956. november 8-án keltezett levél kivételével valamennyi dokumentum bizonyítottan a menedéke előtt keletkezett.

⁶⁰ Ackerson 1960. júl. 3-án kelt távirata a Departmentnek: Bp Cardinal Files 1. d. 7. gy.

⁶¹ Egész pontosan Edward Wailes kinevezett követ engedélyével. A gépelésről Anton Nyerges tudott még, de más nem.

⁶² Ackerson 1957. aug. 21-én kelt levele James S. Sutterlinhez: Bp Cardinal Files 1. d. 4. gy. a Department példánya: EE 10. d., 5. gy.

⁶³ Az angol eredetiben „Draft Despatch”.

követségnek arra, hogy a magyar külügyminisztériumnak jelezze: a bíborosnak el kell hagynia a missziót. Úgy érezte, hogy ezt azonnal meg kell tenni, még mielőtt a külügyminisztérium valamely más forrásból erről értesülne. A tervezet címe: *A Mindszenty bíborossal kapcsolatos politika*. A hosszabb anyag kiindulópontja az volt, hogy a bíboros egy ideig még a követségen fog tartózkodni, ezért négy eshetőségre kell felkészülni:

1. Amennyiben a helyzet ideiglenesen enyhülne, az alkalmat kínálhatja a bíborosnak távozásra. Kívánatos lenne, hogy a Department erre az esetre már előzetesen szerezzék be a Vatikán bizalmas jelzését arról, hogy a pápa szívesen fogadná Mindszentyt, amikor arra lehetőség kínálkozik. Ebben az esetben a bíborosnak nem lehetnének fenntartásai a pápa óhajait illetően. Ha viszont előzetesen nem kapna ilyen jelzést vagy utasítást, a sorsfordító pillanatban Mindszenty esetleg habozna, és így a kínáló alkalom elillanna.

2. Mindszenty a magyar (és talán az orosz) kormány menlevelével is távozhatna az országból, amire szintén fel kell készülni a szükséges intézkedések megtételével. Ackerson azt javasolta a tárcának, mérlegelje ezek megtételét. Az ügyvivő megítélése szerint ez a kérdés a Vatikán érdekében is áll, tekintettel arra, hogy az egyház és az antikommunista ügy számára a bíboros értéke és hasznossága annál inkább hanyatlik, minél tovább marad „azilumában”. Az ügyvivő tehát már november 4-e első évfordulója előtt helyesen mérte be a menedék elhúzóásával óhatatlanul együtt járó „értékcsökkenést”.

3. A magyar–amerikai diplomáciai kapcsolatok megszakadása esetén a bíborosról való gondoskodás feltehetőleg annak az országnak a kezébe kerülne át, amelyik átveszi az USA érdekeinek védelmét. Ackerson úgy vélte, hogy egyes kormányok, például a brit, nem állnának készen az amerikai kérés elfogadására. Egyes latin országok talán előzékenyebbek lehetnének. Másfelől viszont a kommunista hatóságok szemében gyanúsabbak lennének, mivel szoros kapcsolatokat ápolnak a Vatikánnal.

4. Végül fennáll az az eshetőség is, hogy a bíboros egy napon különböző okokból úgy dönt, feladja azilumát és kivonul a követségről.⁶⁴ Ezt a lehetőséget a főpap Ackersonnak még nem, de két amerikai diplomatának már megemlítette. Ebben az esetben a követség írásos nyilatkozatot kérne tőle arra nézve, hogy saját akaratából távozik, és nem a misszió vonta meg a menedékjogát.⁶⁵ Az ügyvivő azzal a feltételezéssel élt, hogy viszonylag rövid időn belül ezt a tényt közölnie kellene a külügyminisztériumban. Kérte a Department útmutatását, mivel a magyar

⁶⁴ Ackerson ismételtelen látnoknak bizonyult: tíz évvel később, az első amerikai nagykövet 1967. októberi megérkezése előtt Mindszenty valóban azzal fenyegetőzött, hogy kisétál az épületből.

⁶⁵ A dokumentumban Ackerson minden alkalommal az *asylum* és nem a menedéket jelentő *refuge* szót használta.

külföldi tárcát addig hivatalosan⁶⁶ soha nem értesítették arról, hogy Mindszenty a követségen tartózkodik.⁶⁷

Megállapíthatjuk tehát, hogy új ügyvivőként Ackerson szinte azonnal átgondolt – jól tagolt – javaslatlalt élte, és kezdeményezően lépett fel a Department felé, még a menedék első évfordulója előtt közös gondolkodásra serkentve a tárcát.⁶⁸

A fentiekre válaszul 1957. október 10-én emlékeztető érkezett Washingtonból.⁶⁹ A követséget felhatalmazták, hogy mindaddig továbbra is menedéket és védelmet nyújtson Mindszenty bíborosnak, amíg az aktív veszély időszaka fennáll. Nem szabad őt átadni az oroszoknak vagy a magyar bábkormányoknak. Amennyiben erőszakos behatolás történik a követségre, azonnal határozott tiltakozást kell intézni a külügyminisztériumhoz. Ackerson máris kézzel fogható eredményt tudott felmutatni, mivel az emlékeztetőhöz csatolták a tiltakozás pontos szövegét is. A Department elhárította, hogy a sajtóval annak megvitatásába bocsátkozzon, mit tenne, ha a magyarok vagy a szovjetek a bíboros átadását követelnék. A tárca érvelése szerint ez rontaná a bíboros személyes biztonságát, és nyílt felhívást jelentene arra, hogy a távozásával kapcsolatban követeléseket támasszanak.

Ackerson 1957. október 10-ei válaszlevelében⁷⁰ lényeges pontokon reagált Leverich igazgatóhelyettes⁷¹ fenti közléseire. A menedék megadásának körülményeit vizsgálva felvetette: éppen az a kulcsdokumentum hiányzik a követségi irattárból,⁷² amelynek alapján a menedéket megadták. Ackerson arra is felfigyelt, hogy a Department következetesen menedékről (*refuge*), a magyarok viszont menedékjogról (*asylum*) beszélnek. Végezetül az ügyvivő azt javasolta, hogy az adott helyzetben az USA kivárást alkalmazzon.

⁶⁶ Az első hivatalos értesítésnek a követség 1958. okt. 18-i jegyzéke tekinthető: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Külügyminisztérium USA tük, XIX–J–1–j, 6. d. 4/b, 005726. A jegyzéket és az arra adott amerikai választ lásd *Somorjai Á. OSB – Zinner T.: Majd' halálra ítélve*. i. m. 255. számú dok. 828–829., illetve 256. számú dok. 829–831.

⁶⁷ Ackerson nem sorol fel egy további váratlan eshetőséget, nevezetesen azt, hogy a menedék azért szűnik meg, mert a magyar hatóságok Mindszentyt erőszakkal elhurcolják a követségről.

⁶⁸ Ackersonnak erre az íratára már felfigyelt a szakirodalom, azt a két elemet emelve ki, hogy a bíboros esetleges önkéntes távozása esetén az amerikaiak előzetes nyilatkozatot íratnának alá vele, majd az ügyvivő tájékoztatná a magyar külügyi tárcát erről a tényről. Lásd *Balogh Margit: Mindszenty József I–II*. Bp. 2015. 1096.

⁶⁹ Lásd *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zinner T.: Menedékben*. i. m. 28b. számú dok. 205–206.

⁷⁰ Lásd *Somorjai Á. OSB – Zinner T.: Majd' halálra ítélve*. i. m. 250. számú dok. 812–817., illetve *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zinner T.: Menedékben*. i. m. 28a. számú dok. 201–205.

⁷¹ Henry P. Leverich 1952–1956 között a Kelet-európai Ügyosztályon a Balkán referense volt. 1956 októberétől az Ügyosztály igazgatóhelyettese.

⁷² Megjegyezzük, hogy ezzel kapcsolatban Donald Kursch (1942–) nyugalmazott amerikai diplomata, aki kétszer is (1971–1975, illetve 1986–1990 között) szolgált Budapesten, 2019. október 16-án részt vett a Külgazdasági és Külügyminisztérium Mindszenty-konferenciáján, amelyen az alábbi közlést tette Deák András Miklósnak: „Amennyiben a menedéket megadó dokumentum egyáltalán létezett, azt a tárca utasítására vélhetően ledarálták.”

Az 1958. októberi amerikai–magyar jegyzékváltás⁷³

Elérkeztünk Ackerson három és fél éves budapesti szolgálata legfontosabb eseményének ismertetéséhez, amelyből a menedék későbbi megoldását illetően a leglényegesebb következtetések vonhatóak le. Bemutatjuk, milyen előzmények után szánta el magát Ackerson a Vatikán nevében menlevelet kérő jegyzék megírására. Az ügyvivőnek a jegyzékkel kapcsolatos kockázatos döntése a Washingtonnal való szoros egyeztetés után született meg, és a döntés előkészítésébe helyettesít is bevonta. Az „akció” eredménye azonban nem a menlevél kibocsátása és a menedék várt befejezése, hanem a hivatalos magyar válasz kicsikarása, továbbá a Vatikán és a bíboros gondolkodásának és álláspontjának alaposabb megismerése lett. Tény, hogy ebben az USA magára maradt a másik három szereplővel – a magyar kormánnyal, a Vatikánnal és Mindszenty bíborossal – szemben.

1958. október 9-én Ackerson táviratban⁷⁴ jelezte a Departmentnek, hogy aznap reggel tájékoztatta a bíborost XII. Piusz pápa elhunytáról. Mindszenty azzal reagált, hogy ha a magyar rezsim esetleg hajlandó lenne kiengedni az országból, soha nem jöhetne vissza a követségre, és azt sem engedélyeznék, hogy szabadon élhessen Magyarországon. Ackerson benyomása az volt, hogy a bíboros valószínűleg soha nem fogadna el ilyen magyar ajánlatot, hacsak nem a Vatikán direkt utasítására. Az 1958. október 10-ei, Washingtonba és Rómába küldött táviratában⁷⁵ Ackerson egyetértett azzal a római misszió október 9-ei táviratában szereplő megállapítással, hogy az általában vett amerikai érdekek mellett szólnak, hogy amint lehetséges, kívánatos a bíboros menedékének befejezése. Nem volt teljesen világos azonban, hogy a magyar rezsim megadná-e a menlevelet. A korábbi hónapokban elhangzott nyilatkozatok éppen az álláspontok megkeményedését jelezték, mivel Budapest úgy tartotta: a bíboros jelenléte inkább az amerikai, mintsem a magyar oldalnak zavaró. Az esetlegesen megadott menlevél tiszteletben tartásával kapcsolatosan pedig negatív példaként már ott volt a szemük előtt a Nagy-csoport menedéke a jugoszláv nagykövetségen és Maléter Pál tárgyalásai a szovjetekkel.⁷⁶ Az amerikai követség

⁷³ Lásd *Somorjai Á. OSB*: Sancta Sedes II. i. m. 25–26. A szerkesztő megállapítja, hogy a menlevelet kérő jegyzék október 18-ai megküldése előtt a szükséges egyeztetések lefolytatása miatt „tíz értékes nap” telt el. További fontos meglátás, hogy „a Bíborosi Kollégium a kétszeri amerikai megkeresés és a Bíborosi Kollégium Titkársága hivatalos, írásos meghívó levelének megküldése, illetve utólagos értelmezése kapcsán, hírügynökségi érdeklődésre kiszivárogtatta a hírt (elég volt hozzá a mintegy ötven bíboros közül egyik-másik elszólása egy ebéd alatt).”

⁷⁴ Lásd *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.*: Menedékben. i. m. a 46a sorszámon 241–242.

⁷⁵ Ackerson ügyvivő 1958. okt. 10-én kelt 4. sz. távirata a római amerikai nagykövetségnek: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files 4806. sz. d., 846.413/10-1058.

⁷⁶ Maléter Pál (1917–1958) ezredesi, honvédelmi minisztert 1956. november 3-án este a szovjet állambiztonság Tökölön, mint a fegyverszünetről tárgyaló delegáció tagját őrizetbe vette. A Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa 1958. június 15-én halálra ítélte, másnap kivégezték.

mégis úgy vélte, hogy a magyar külügyminisztérium írásos menlevelét ezúttal tiszteletben fogják tartani. További bizonytalansági tényező volt a Vatikán véleménye, valamint magának a bíborosnak a kívánsága is. Ackerson erősen kételkedett abban, vajon a Vatikán egyértelmű és konkrét utasításainak hiányában Mindszenty valóban távozna-e Magyarországról. A Vatikántól a konklávéra szóló meghívás – az ügyvivő megítélése szerint – nem lett volna elegendő számára. A bíboros azt is szeretne tudni, a Vatikán latolgatja-e, hogy a pápaválasztó konklavé után visszatérjen-e Magyarországra, és azt is felismerte, hogy ennek óhatatlanul a letartóztatása lenne a következménye. Mivel a menlevelet, legyen az bármilyen is, bizonyosan összekapcsolják a „de ne térjen vissza ígérennyel”, vélhetően kérné a Vatikán utasításait. Ilyen feltételekkel pedig a bíboros elutasítaná a menlevelet. Ahhoz pedig, hogy a fenti kérdésekre valamilyen hivatalos válasz szülessen, valakinek szükséges kezdeményeznie, szögezte le logikusan Ackerson. Kétséges volt, hogy a magyar rezsim megtenné-e az első lépést. A Vatikánnak a magyar külügyminisztériumon keresztüli meghívása lehetett volna az esetleges első lépés, miközben a bíboros nem volt abban a helyzetben, hogy ő kezdeményezzen. Így – vezette le a képletet az ügyvivő – szerinte nem marad más, mint az USA kormánya. Miközben a követség úgy érezte, hogy a menedék befejezésére egyetlen lehetőséget sem szabad tétlenül elmulasztani, Washingtonnak addig nem szabad lépnie, amíg nem bizonyosodnak meg a Vatikán és a bíboros véleményéről.

A budapesti dobozokban 1958. október 14-e a dátuma Ackerson következő levelének, amelyet a Departmentnek és a római misszióknak küldött.⁷⁷ Ebben az ügyvivő hivatkozott Róma október 11-ei 1167. számú táviratára, mely szerint a Vatikán a bíborostól várja a kezdeményezést. Ackerson ismételten jelezte, hogy Mindszenty viszont a Vatikántól számít arra – minimum egy meghívás formájában. Mivel nem létezett kommunikációs csatorna kettejük között, Ackerson azt valószínűsítette, hogy e félreértés miatt részükről nem kerülne sor lépésekre. Miközben a Vatikán pontos nézetei nem voltak egyértelműek, a követség Murphy⁷⁸ 1957-ben kiadott utasításához tartotta magát, mely szerint az USA legjobb érdekei szerint kell eljárniuk. Ez pedig annyit jelentett, hogy a menedék kérését számukra kedvezőtlen körülmények között kell megoldaniuk. Ugyanakkor tudatában voltak annak is, hogy a Departmentnek a tágabb megfontolásokat is figyelembe kell vennie. Ezért Ackerson a témában továbbra sem kezdeményezett a bíborossal beszélgetést, és várta a tárca konkrét utasításait, miközben a magyar hatóságokkal történő egyeztetést fontolóra sem vette.

⁷⁷ Ackerson 1958. okt. 14-én kelt 6. sz. távirata a római amerikai nagykövetségnek, ismételve 127. sz. alatt a Departmentbe: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files, 4806 d., 846.413/10-1458.

⁷⁸ Lásd 48. jegyz.

1958. október 14-én Ackerson azonnali intézkedést igénylő⁷⁹ táviratot küldött Rómába és Washingtonba.⁸⁰ Az anyag négy pontban sűrítette össze az ügyvivő meg-látásait: 1. A követség készen áll arra, hogy a kézhezvétel után azonnal átadja a bíborosnak címzett üzenetet. 2. A követség kívánatosnak tartja, hogy megkaphassa a Bíborosi Kollégium levelét, hogy azt mellékelhesse a magyar külügyminisztériumnak küldendő jegyzékéhez, amely megnyitná a tárgyalásokat és menlevélért folyamodna. A jegyzéket Ackerson nyújtaná át a lehető legmagasabb rangú külügyi tisztviselőnek, hiszen az írásbeliség a menlevél kibocsátásához nélkülözhetetlen. 3. Az olaszok és a franciák bevonását az ügyvivő nem javasolta. 4. A Vatikánnak jelezni kell, hogy az ügy abszolút titkos kezelést igényel. Bármilyen publicitás ugyanis könnyen odavezethet, hogy a magyar rezsim nehézségeket támaszt vagy megtagadja a menlevelet. Ackerson a követségen belül is körültekintően járt el, amint azt az 1958. október 14-ei belső emlékeztetője tanúsítja. A Mindszentyre vonatkozó valamennyi kommunikáció „Korlátozott terjesztésű” minősítést kapott, és azt csakis a megcímzett öt személy láthatta. Az öt személy és az ügyvivő közötti kommunikációt írásban kellett végezni, elolvasás után pedig az iratokat meg kellett semmisíteni.

1958. október 15-én Ackerson táviratot intézett Rómába és Washingtonba. Aznap reggel átadta a bíborosnak a Rómából kapott latin nyelvű üzenetet,⁸¹ és kétszer is hosszabban elbeszélgetett vele. Mindszenty attól tartott, hogy Szent Kollégium⁸² nem érti azt a helyzetet, hogy ő a „legitim” magyar kormány utolsó képviselője. Ezért az egyház iránti engedelmesség, illetve az ország érdekeihez való hűség között őrlődött. Azonban a kapott üzenetet a főpap utasításként értelmezte. Amennyiben a Szent Kollégium elfogadná a menlevelet, belenyugodna ebbe a döntésbe és távozna, vélte az ügyvivő. Ezért lenne fontos, hogy a fenti döntés, amikor azt meghozzák, egyértelmű mandátumot adjon a távozására. Tekintettel arra, hogy Mindszenty utasításként értelmezte a Kollégium üzenetét, az október 16-án GMT⁸³ 12.00-ig megérkező ellenkező utasítás hiányában, Ackerson időpontot fog kérni a lehető legmagasabb rangú magyar külügyi tisztviselőnél, és átadja nekik azt a jegyzéket, amely a Szent Kollégium nevében⁸⁴ menlevelet kér. Ez a tény – tehát az amerikai követség jószolgálatokra⁸⁵ való va-

⁷⁹ NIACT = Night Action = A távirat kézhezvételekor az ügyeletesnek – még éjszaka is – azonnal intézkednie szükséges. Ez a magas fokozatú sürgősségi jelzés a dokumentumokban – érthetően – meg-lehetősen ritka. A megfelelő magyar fokozat: AZONNALI!

⁸⁰ Ackerson 1958. okt. 14-én kelt 6. sz. távirata a római amerikai nagykövetségnek, ismételve 127. sz. alatt a Departmentbe: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

⁸¹ Sorszám: Róma 1193.

⁸² Az eredetiben: Sacred College.

⁸³ Greenwich Mean Time, a Greenwich-i Középidő.

⁸⁴ Angol eredetiben: requesting safe conduct on behalf of Sacred College.

⁸⁵ Arra a tényre, hogy a Vatikán javára az USA valójában jószolgálatot látott el, lásd *Somorjai Á. OSB: Sancta Sedes II. i. m. 25.*

tikáni felkérése – a jegyzék második bekezdésében idézőjelek között szerepelt. Ezt a félreérthetetlen jelzést a magyar fél azonban elengedte a füle mellett, és csak a javasolt magyar–amerikai tárgyalásokra reagált, azokat jogászkodva és propaganda szólamokkal durván elutasította.

1958. október 16-án az intenzív levelezés újabb Ackerson-távíráttal⁸⁶ folytatódott:⁸⁷ a bíboros ugyan utasításként fogta fel a Kollégium üzenetét, azonban megkérdőjelezte annak helyes mivoltát, azt állítva, hogy a Kollégium nem tudta figyelembe venni az összes releváns tényezőt. Ebből következően nem tartotta bűnnek, ha az utasításnak nem engedelmeskedik. Mindszenty gondolatmenetében az alábbi tényezők játszottak szerepet: 1. bebizonyosodott, hogy menlevél-ügyekben a rezsím szava megbízhatatlan; 2. annak a következményei, hogy nem tudna Magyarországra visszatérni; 3. vajon bölcs dolog lenne-e a házját előbb elhagynia, miközben a jelenleg rezsím van még hatalmon. A főpap véleménye szerint, ha feláldozná a jelenlegi helyzetét, az a kommunista rezsím végső győzelmét jelentené. Ez a tényező messze nagyobb súllyal esett latba a gondolkodásában, mint az, hogy részt vehet a konklávnén, vagy az, hogy milyen munkát végezhetne, miután kijutott. Ackerson hozzátette: lehetséges, hogy a fenti érvelés nem realiztikus, azonban a bíboros mentalitásában és tapasztalataiban mélyen gyökeret vert. Ehhez hozzá kellett még számítani hosszú elszigeteltségének és a vatikáni kapcsolatok hiányának hatásait. Ezért kérte a bíboros Ackersontól az előző napon, hogy a magyar külügyi tárca megkeresése előtt kaphasson „direktívákat Rómától”. Ackerson rámutatott az „utasítás” és a „szabad akaratából” való távozás között feszülő ellentmondásra is. Felismerte azt is, hogy a menlevél vonatkozásában még akkor is komoly akadályok merülnének fel, ha a Kollégium egy második üzenetben megerősítené a döntését. Abban is kételkedett, hogy a magyar rezsím egyértelműen pozitív vagy negatív választ adna. Inkább a lehető legnagyobb mértékben nehezítené a dolgokat, miközben a világ közvéleményének megnyugtatására megőrizné az észszerűség látszatát. A dilemmát alaposan körüljáró ügyvivő következtetése: bármilyen formát öltjön is a menlevél, szükséges lesz, hogy azt a Department, a Kollégium és a bíboros megvizsgálja, és azonos véleményre jussanak. Ackerson ekkor tehát nemcsak azzal számolt, hogy megszületik a menlevél, hanem azzal is: a fenti három szereplőnek még arra is lesz ideje, hogy a kérdést megvizsgálja és egymás között egyeztessen róla.

⁸⁶ Ackerson 1958. okt. 16-án kelt 134. sz. távirata alatt a Departmentbe, ismételve 8. sz. alatt a római amerikai nagykövetségnek: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files, 4806 d., 846.413/10-1458.

⁸⁷ Az anyag a Department 1400. sorszámu római táviratára hivatkozik, amely Bp. felé a 102. számot kapta.

1958. október 17-én este hat órakor Ackerson azt írta:⁸⁸ aggasztja, hogy félreértés foroghat fenn a követség és a római misszió között. Erre azért gondolt, mert még nem érkezett meg a Vatikán első üzenetét megerősítő második üzenet. Ez pedig felettébb kívánatos lenne Mindszenty lelki békéjéhez. Ackerson elhatározta, hogy addig nem keresi meg a külügyminisztériumot, amíg meg nem kapta a Kollégiumtól ezt a megerősítést annak megérkezéséről, továbbá nem tájékoztatta a bíborost, és nem szerezte meg tőle azt a határozott biztosítékot, hogy egy kielégítő menlevél esetén valóban távozik az országból.⁸⁹

1958. október 18-án, szombat délben a fenti paraméterekkel megszületett Ackerson pontokba foglalt válasza⁹⁰ a római misszió 1244 számú táviratára. 1. Aznap reggel átnyújtotta a Szent Kollégium második üzenetét Mindszentynek, aki egyértelműen nem örült annak, de alávetette magát a döntésnek. 2. Ezt követően Ackerson felkereste Sebes István ügyvezető külügyminisztert,⁹¹ aki elolvasta az amerikai jegyzéket,⁹² és azt válaszolta, hogy továbbítja a kormánynak. Az átadáskor a dokumentumot nem kívánta kommentálni. 3. Mihelyt megérkezik a menlevél, azt Ackerson azonnal továbbítani fogja Rómának és a Departmentnek. Amennyiben az idő lehetővé teszi, megvárja a Szent Kollégium jóváhagyását. Ha viszont a menlevél feltételei kielégítőek, és a bíboros a Szent Kollégium konkrét jóváhagyása nélkül is hajlandó távozni, további utasítások bevárása nélkül útnak indulnak. [Mindszenty bíboros és az őt kísérő Ackerson.] 3.[!]⁹³ Ackerson azt feltételezte, hogy megszervezik majd a bíboros átadását a bécsi nunciusnak⁹⁴ vagy a határnál, vagy Bécsben. Azzal a feltételezéssel is élt, hogy a Department majd eldönti, a titkosság szigorú betartásával mikor értesíti a bécsi amerikai missziót. 4. A külügyminisztériumba teendő következő látogatása alkalmával azt a tájékoztatást fogja adni, hogy a Szent Kollégium és a Department nem óhajt semmilyen publicitást addig, amíg a bíboros el nem hagyta Magyarországot. Miután

⁸⁸ Ackerson 1958. okt. 17-én kelt 135. sz. távirata alatt a Departmentbe, ismételve 9. sz. alatt a római amerikai nagykövetségnek: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files, 4806 d., 846.413/10-1758.

⁸⁹ Ackerson bölcsességét és valóságérzékelését a „kielégítő” jelző használata is mutatja, ugyanis minden szempontból tökéletes magyar garanciára a szereplők reálisan nem számíthattak.

⁹⁰ Ackerson 1958. okt. 18-án kelt 136. sz. távirata alatt a Departmentbe, ismételve 10. sz. alatt a római amerikai nagykövetségnek: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files, 4806 d., 846.413/10-1858.

⁹¹ Sebes István (1906–1966) 1956–1959 között volt külügyminiszter-helyettes. Országgyűlési képviselő (1951–1958), 1959-től rendkívüli követ, 1964-től rendkívüli és meghatalmazott nagykövet Bécsben. Főkonzulok, követelek és nagykövetelek 1945–1990. Szerk. Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos. Bp. 2015. 252.

⁹² A jegyzék szövegét Ackerson aznap, tehát 1958. október 18-án levélben felterjesztette a Departmentnek.

⁹³ Ackerson elszámolta távirata pontjait, és 4. helyett másodsor is 3. pontot írt.

⁹⁴ Giovanni Battista Dellepiane érsek, bécsi apostoli nuncius 1949–1961 között.

Mindszenty átlépte a határt, a nyilvánosság kezelését a Vatikánra lehet hagyni, és a Department csupán egy olyan nyilatkozatra szorítkozzon, mely szerint a menlevelet a követség intézte el az illetékes magyar hatóságokkal. 5. Tervei szerint Ackerson vagy Nickelsdorfig, vagy Bécsig kíséri majd a bíborost. A gépkocsijában Louis Toplosky fog utazni, és a tartalék gépkocsiban két másik amerikai diplomata kíséri őket a magyar határig.

1958. október 21-ei délelőtti táviratában⁹⁵ Ackerson továbbra is csak Washington és Rómát (Bécsset nem) címezte meg. A követséget az előző este újságírók olyan „állítólag mértékadó vatikáni forrásból” származó nyilatkozatról⁹⁶ értesítették, mely szerint Mindszentyt várják a konklávéra. Ezt követően mintegy húsz telefonhívás érkezett, de a követség egyik érdeklődőnek sem adott kommentárt. Lehetetlen volt megmondani, milyen hatással lesz ez a szivárgás a magyar hatóságokra. Különösen azért nem, mert sejtelmük sem volt arról, milyen választ fontolgatnak a külügyminisztériumban. Ackerson attól tartott, hogy a magyarok úgy vélik majd, hogy a hír megszéllőztetése a Vatikán és az USA nyomásgyakorlási tervének része. Azonban a végső elhatározásuk feltehetően más megfontolásokon fog alapulni. Mivel Sebes a jegyzék átvételekor oly mértékben elutasította a beszélgetést, hogy Ackerson nem is utalt neki arra: a Vatikán és az USA az ügyet titokban kívánja kezelni. A kialakult helyzet miatt Ackerson lemondott arról a korábbi tervéről, hogy aznap diszkréten tapogatózzon a külügyminisztériumban. Az ügyvivő attól tartott, a magyarok további nehézségeket fognak támasztani a távozással kapcsolatban még a legkedvezőbb feltételek mellett megadott menlevél esetében is. A menlevél kérésének kimenetele azonban ennél is negatívabb lett.

1958. október 22-én délelőtt 10.00 órakor Ackerson a sajtótól beszerzett értesüléseit továbbította a Departmentbe.⁹⁷ A UPI (United Press International) tudósítója olyan hírt kapott a központjától, hogy hivatalos „füles” érkezett Washingtonból, mely szerint Mindszenty bíboros hamarosan Rómába indul. A repülőtereket és a határátkelőket ellepték a tudósítók, és aznap hajnalban hasonló jelzések érkeztek Londonból és Párizsból is.

1958. október 22-én 13.00 órakor Ackerson tájékoztatta Washington és Rómát⁹⁸ (Bécsset ismét nem) arról, hogy az október 21-ei dátummal ellátott magyar

⁹⁵ Ackerson 1958. okt. 21-én kelt 139. sz. távirata alatt a Departmentbe, ismételve 11. sz. alatt a római amerikai nagykövetségnek: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files, 4806 d., 846.413/10-2158.

⁹⁶ Lásd *Somorjai Á. OSB: Sancta Sedes II. i. m. 25–26.*

⁹⁷ Ackerson 1958. okt. 22-én kelt 141. sz. távirata a Departmentbe, ismételve 12. sz. alatt Rómába és 33. sz. alatt Bécsbe: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files 4806. sz. d., 413/10-2258.

⁹⁸ Ackerson 1958. okt. 22-én kelt 142. sz. távirata a Departmentbe, ismételve 13. sz. alatt Rómába: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.; a Department példánya: Central Files 4806. sz. d., 413/10-2258.

válaszjegyzék,⁹⁹ a magyar belügyekbe való beavatkozásra hivatkozva, kategorikusan elutasította, hogy Mindszenty távozhasson. Az ügyvivő már tájékoztatta a bíborost. A követség azt remélte, hogy az elutasítás addig nem kap nyilvánosságot, amíg a Department nem tudja a jegyzéket alaposan tanulmányozni, és nem dönti el, vajon amerikai részről szükséges-e valamilyen bejelentés. Ugyanakkor lehetséges volt, bár nem bizonyos, hogy a magyarok nyilvánosságra hozzák az ügyet. Megjegyezzük, hogy Ackerson jelentéseiben egyetlen egy alkalommal sem merült fel annak az eshetősége, hogy az október 23-ai évforduló előtt, miközben zajlik a nagyléptékű megtorlás, a Kádár-rezsim talán vonakodna kiadni a menlevelet. Azonban a képlet valóban bonyolult volt: a menlevélről az egyik szereplő (a Vatikán) nevében egy másik (az USA) javasolt tárgyalásokat a harmadiknak (a magyar kormánynak), miközben a kedvezményezett negyedik (Mindszenty bíboros) nem volt meggyőződve arról, hogy távozzon-e menedékéből. Ez a leosztás, tetézve az amerikai oldal által végzett hosszadalmas előzetes egyeztetéssel, aligha kecsegtethetett valamennyi résztvevő számára elfogadható kimenetellel.

1958. október 23-án, a forradalom kitörésének második évfordulóján Ackerson elsőbbségi futáranyagban jelezte a Departmentnek,¹⁰⁰ hogy a követség körül szorosabbra vonták a megfigyelést, amint azzal a magyar válaszjegyzék negyedik bekezdése fenyegetőzött is. Noha nem tettek kísérletet incidensek kreálására, vagy a ki- és belépés akadályozására, a magyar hatóságok emberei a bejárati kapu mellett köröztek.

Ackerson 1958. október 24-én válaszolta meg Matthews bécsi amerikai nagykövet október 20-ai levelét.¹⁰¹ Az elkeseredett ügyvivő szerint az embernek hozzá kell szoknia ahhoz, hogy egy aranyhalas akváriumban tárgyal. Egy olyanban, amely alaposan be van drótozva, hogy jobban hallatsszon, mit mondanak, és amelyen egy bizonyos számú szivárgás is van. Azt gondolta, hogy a stabilitást aligha lehet elérni, hacsak nem térnek vissza a hírhedt, de gyakran felettébb hatékony „titkos diplomáciához”.¹⁰² Amennyiben Ackerson úgy vélte volna, hogy a szivárgás és/vagy a „füles” vezetett a menlevél elutasításához, alighanem tévedett, hiszen ez a bizonyosan korábban megszövegezett és a külügyminisztériumnál magasabb helyen jóváhagyott válaszjegyzékből is kiderült. Legfeljebb annyi történhetett, hogy a vatikáni szivárgásra vélhetően válaszul adott washingtoni kiszivárogtatás megerősíthette a magyar oldalt abban, hogy a saját maga szempontjából helyesen jár el.

⁹⁹ Somorjai Á. *OSB – Zimmer T.*: Majd' halálra ítélve. i. m. 256. számú dok. 829–831.

¹⁰⁰ Ackerson 1958. okt. 23-án kelt 252. sz. távirata a Departmentbe: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

¹⁰¹ Ackerson 1958. okt. 24-én kelt levele Matthews bécsi amerikai nagykövethoz: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

¹⁰² Uo.

1958. október 24-én Ackerson James Zellerbach¹⁰³ római nagykövetnek is írt személyes levelet.¹⁰⁴ Ugyan sajnálta, hogy a kimenetel nem sikerült kedvezőbbre, úgy vélte, hogy erre a lépésre szükség volt. A menlevél kérése további alapos gondolkodásra és jövőbeli tervezésre szolgált majd muníciót. Egy bizonyos időnek el kell majd telnie ahhoz, hogy a kérdés ismét megérjen a tárgyalásra, amihez máris el kell kezdeni a gondolkodást. Az ügyvivő meg fogja küldeni Zellerbachnak az elgondolásait, és szívesen venné, ha a Departmentnek küldött anyagait a nagykövet megosztaná vele. Miközben az ügyvivőnek komoly csalódást okozott a vatikáni szivárgás, és még inkább a washingtoni „füles”, arra azért büszkén rámutathatott: az óvintézkedései nyomán a követségéről illetéktelenül nem jutott ki érzékeny információ.

A szándékos kiszivárogtatással kapcsolatban számtalan kérdés merül fel. Egyértelmű, hogy csakis magas szintről történhetett. De mennyire magasról? Murphy államtitkár feletti vagy alatti? Mi lehetett az illető célja? Választ adni a Vatikánnak? A magyar rezsim sürgetése? És az oka? A türelmetlenség? Az, hogy ez a személy rosszul olvasta a magyar oldalon akkor már két napja honoló csendet? Vajon ki lehetett a kiszivárogtató? Valaki, aki a sajtóval eleve rendszeres kapcsolatban állt, és a Departmentben hozzáférhetett a budapesti és római jelentésekhez? Aki tudta, hogy az amerikai jegyzéket Budapesten már átadták, majd a Vatikánból történt szivárgás után – téves – megítélése szerint amerikai részről reagálni volt szükséges? Ugyanakkor ez a személy bizonyosan nem volt tisztában a menedék kényes ügyével, annak leágazásaival, továbbá a magyar rezsim számára kellemetlen október 23-ai évforduló vészes közeledtével. Olyan személy, aki lebecsülte vagy éppen rá próbált erősíteni a vatikáni szivárgásra, és nem volt tekintettel arra a potenciális kárra, amelyet az USA–vatikáni kapcsolatokban okozhat.

A téma másik vetülete: miként reagáltak az egyes szereplők az amerikai jegyzékre, illetve annak az elutasítására. A magyarokat felbőszítette, és az elutasítás mellett a sajtóban már ismert fordulatokkal reagáltak rá. Kaptak az alkalmon, amely az október 23-ai évforduló előtt valóságos „kommunikációs ajándék” volt. (A válaszjegyzék ezért lett háromszor hosszabb, mint az amerikai kérés.) A Nagy Imre és társai kivégzését követő hónapok valóban nem voltak alkalmasak arra, hogy a Kádár-rezsim éles fordulatot hajtson végre az amerikai kapcsolataiban. A hír hallatán Mindszenty megkönnyebbült, hogy a dilemmája megoldódott, Ackersonnak pedig csalódnia kellett a saját oldalában. A Vatikán is levonhatott olyan következtetést, hogy az amerikai féllel a továbbiakban ne legyen túlzottan

¹⁰³ James David Zellerbach (1892–1963) politikai kinevezett amerikai diplomata, üzletember. Mindszenty bíboros menedékének első éveiben az USA római nagykövete (1957–1960).

¹⁰⁴ Ackerson 1958. okt. 24-én kelt levele James D. Zellerbachhoz: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

bizalmas. Mindenesetre az tény, hogy az első komoly lehetőség a bíboros távozására elillant, de nem a szivárgás és a füles, hanem számos egyéb tényező kedvezőtlen együttállása miatt.

1958. október 31-én Zellerbach válaszlevéllel jelentkezett Ackersonnál.¹⁰⁵ Ő is úgy gondolta, hogy a pápaválasztás olyan alkalom volt, amikor az USA-nak kezdeményezéssel kellett élnie, hiszen a próbálkozás nem járt semmilyen veszíténi-velővel. Az amerikai lépésnek kedvező fogadtatása volt a Vatikán részéről is, bár egyesek most már azt mondják, hogy a tárgyalásoknak egyházi vonalon kellett volna zajlaniuk, és a nyilvánosság a konklávé szerencsétlen fénybe helyezte. A bécsi amerikai nagykövetség vatikáni kapcsolatai informálisak, ám jók voltak, és a követségen arra számítottak, hogy ez az új pápa alatt is így marad. Amennyiben a Department és Ackerson úgy érzi, hogy a Mindszenty-ügyben a bécsi nagykövetség hasznosan tudná kamatoztatni ezeket a kapcsolatait, ennek szívesen tesznek eleget. A politikai kinevezett Zellerbach óvatosan nem tért ki a kiszivárogtatás kérdésére: nem bírált és nem is kérdezősködött.

Ackerson 1958. november 20-ai jelentésének magyar fordítását már teljes terjedelmében tanulmányozhattuk.¹⁰⁶ Az ügyvivő – igen bölcsen – adott magának egy hónapot arra, hogy alaposan átgondolja a teendőket és aktualizálja a javaslatait. Pontosan felidézte a történetek láncolatát. A helyzet egyik új eleme az volt, hogy a magyar kormány most már hivatalosan is értesült Mindszenty bíboros követségi tartózkodásáról. A másik pedig az a felismerés, hogy a bíboros hozzáállása a menedék befejezéséhez is kulcsfontosságú, illetve a közte és a Vatikán közötti meg nem értés is nyilvánvalóvá vált. Belátható időn belül a magyar rezsim álláspontjának megváltozására csekély remény mutatkozott. Itt hangzott el az a lényeges megállapítás, hogy „a követség nincs teljesen tisztában a körülményekkel, melyek nyomására a bíboros menedéket keresett az amerikai követségen 1956. november 4-én (és azzal sem, hogy kinek a kezdeményezésére).”¹⁰⁷ Ackerson végső következtetése az volt, hogy „a bíborossal nem lehet egyértelműen dűlőre jutni, amíg nem tud eszmét cserélni a Vatikánnal.”¹⁰⁸ Az anyag nem említette a kiszivárogtatást, ami valóban sajnálatos volt, de nem ez döntötte el a magyar fél mereven elutasító reagálását. A felháborodott magyar válaszjegyzék nem abba a körülménybe „kötött bele”, hogy az USA a Szent Kollégium és nem a saját nevében kérte a menlevelet, hanem az amerikaiakkal való tárgyalást tartotta lehetetlennek.

¹⁰⁵ James Zellerbach 1958. okt. 31-én kelt levele Ackersonnak: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

¹⁰⁶ Ackerson 1958. nov. 20-ei jelentése. *Somorjai Á. OSB – Zinner T.: Majd' halálra ítélve. i. m. 257. számú dok. 831–836.*

¹⁰⁷ Uo. 834.

¹⁰⁸ Uo. 836.

1959. január 23-án Pratt és Ackerson jelentést küldött a Departmentnek,¹⁰⁹ amelyben javaslatokat fogalmazott meg az USA politikájára nézve. Azt szerették volna elérni, hogy az USA és Magyarország viszonya a kommunista tömb más országaival fenntartott kapcsolatokéhoz hasonló alapokra kerüljön. Amerikai követ küldése az adott helyzetben nem tűnt valószínűnek, de úgy vélték, azt el kell kerülni, hogy Washington – miközben más NATO-országok követeket neveznek ki – elszigetelődjön. A kétoldalú viszony egyik legnagyobb problémája Mindszenty menedéke volt. A normalizálást addig nem tartották valószínűnek, amíg a bíboros a követésen tartózkodik, és nem érhető el a követcsere, illetve az ENSZ-ben az USA a magyar rezsim elsőszámú támadója. A követség három lépcsőben képzelte el a kapcsolatok fokozatos javulását, érzékelve lemaradásukat a többi nyugati országhoz képest.

Következtetések

Ackerson számára ügyvivői szolgálatának három és fél éve alatt egyértelműen bebizonyosodott, hogy a menedék megoldása tekintetében nem kevesebb mint négy önálló, a saját logikája mentén gondolkodó és feltételeket szabó szereplő van játékban. Ráadásul egy „ötödikre”, a sajtóra mint a megoldást inkább zavaró, semmint azt elősegítő faktorra is gondosan oda kellett figyelni. Külső tényező egyiküket sem volt képes eredménnyel kecsegtető – netán a többi szereplő érdekeivel szemben – érdemi kezdeményezésre sarkallni. A megoldásnak négyükön belül kellett megszületnie akkor, amikor arra az optimális pillanat – azaz az alapvető érdekeik egybeesése és ennek a helyzetnek a felismerése – elérkezik.¹¹⁰ Minden külső közvetítési–ösztkelési felajánkozás nemcsak eleve gyanús és veszélyes volt, hanem mind belpolitikai, mind a média kezelése szempontjából túlzottan kockázatos is.¹¹¹ Ackerson úgy vélte, nem is célszerű közvetítéssel próbálkozni, mivel túlzottan sok külső tényező láthatna bele a menedék belső összefüggéseibe, és szabhatna talán saját feltételeket is. Noha az USA-nak fontosak voltak az olasz és francia csatornán érkező bizalmas információk, nem tehetta lehetővé, hogy ez a két katolikus diplomácia érdemi szerepre tegyen szert a menedék ügyének intézésében.

Az is világhosszá vált az USA számára, hogy a Vatikán és Mindszenty bíboros között sem lehet automatikusan egyetértésre számítani. A magyar oldal szavában, esetleges garanciáiban pedig Washington Nagy Imre és társainak törbeccsalása,

¹⁰⁹ *Somorjai Á. OSB – Zinner T.*: Majd' halála ítéve. i. m. 259. számú dok. 844–854.

¹¹⁰ Mint ismeretes, ennek a folyamatnak a beindulására 1971 áprilisáig kellett várni.

¹¹¹ 1957 őszén Brazília felajánlotta, hogy közvetít a magyar rezsim és az amerikai kormány között, de a Department kételkedett abban, hogy a felajánkozás sikeres lehet. Ackersonnak az volt a véleménye, hogy a megkeresést egy kicsit tovább kellett volna vizsgálni. Lásd Ackerson 1958. jan. 17-én kelt levele James Sutterlinhez: Bp Cardinal Files 1. d. 5. gy.

valamint az 1958-as konklávé alkalmával kapott durva elutasítás óta joggal nem bízott. Ackerson átgondolt és becsületes próbálkozásokat tett a menedék ügyének rendezésére, s bár a fenti körülmények miatt nem számíthatott jelentős áttörésre, kis lépésekkel azért előrébb jutott.¹¹²

Egy-egy sikertelen kísérlet után bizonyos időnek óhatatlanul el kellett telnie, mielőtt valamelyik kulcsszereplő ismét elszánta magát egy következő, lehetőleg átgondoltabb lépésre keresve a megoldást. Ez a számos „kivárási” időmennyiség mind-mind összeadódott, így máris érthetőbbé válik a bíboros menedékének hihetetlenül hosszú ideje. Az első kísérletek kudarca pedig arra intette az egyes szereplőket, hogy a tanulságok levonása után a jövőben óvatosan, körültekintően próbálkozzanak. Mindezek alapján 1961-es távozásakor Ackerson nem hitegette (és nem is hitegethette) utódját, Horace G. Torbert, Jr.-t, hanem – igen bölcsen – a menedék elhúzóására látott reális esélyt.

Ackerson érezhetően megcsömörlött a külügyi szolgálatban – az iratokból jól kiolvasható, hogy nem fűlött a foga például a Departmentnek és más szervezeteknek az emlékiratok ügyében folytatott nyomozásához és egyes személyek gyanúba keveréséhez. Ehhez nem adta a nevét, hiszen – ne feledjük – a McCarthy időszakban őt magát is alaptalanul meghurcolták. Ráadásul a menedék ügyét lezáratlanul kellett átadnia Torbertnek, bár semmiképpen sem állítható, hogy a megoldás elmaradásában bármilyen mulasztás terhelte volna. Azt a tapasztalatot hagyta örökül utódjának, hogy ez az érzékeny probléma nem könnyen és bizonyosan nem a közeljövőben fog megoldódni. Torbert megörökölte továbbá a bíborossal szemben már alkalmazott hivatalos kapcsolattartási (látogatók és levelezés) politika azon gyakorlatát is, amely Ackerson budapesti évei során, több lépésben érlelődött ki. Emellett a menedék ügyében Ackerson kialakította a Vatikánnal való levelezés módozatát is. Az ügyvivő azt is elérte, hogy a Department a menedék és a menedékjog kérdéseiben készítsen elemzést,¹¹³ továbbá a római amerikai nagykövetség automatikus értesítését is gyakorlattá emelte, az információcserére létrehozva egy Budapest–Róma–Bécs háromszöget.¹¹⁴

A menedék melletti másik fajsúlyos témával, az emlékiratok sorsával Ackerson – a szerény eredményeket produkáló, nem túl ambiciózus Spencer Barnes után

¹¹² Somorjai Ádám OSB úgy értékeli, hogy 1958 októbere amolyan „főpróba” volt a menedéknek az 1971-ben bekövetkező megoldására. Erről lásd *Somorjai Á. OSB: Sancta Sedes* II. i. m. 26.

¹¹³ „Mindszenty bíboros 1956. nov. 4-én menedékért folyamodott a budapesti amerikai követségen, amikor a szovjet fegyveres erők felújították a támadásukat a magyar nép ellen. Az Egyesült Államok kormánya sürgős humanitárius alapon, Magyarország elleni külföldi agresszió időszakában hozta meg a döntést arról, hogy menedéket biztosít a bíborosnak. [...] A magyarországi körülmények a bíboros vonatkozásában nem változtak jelentősen abban az időszakban, amíg a követség területén tartózkodik.” A jogi tanácsadó megállapításai bekerültek a Duty Logba. Lásd Duty Log. i. m. 10–11.

¹¹⁴ A római és bécsi amerikai nagykövetség fontos szerepéről lásd *Somorjai Á. OSB: Sancta Sedes* II. i. m. 26.

– szintén sokat kényszerült foglalkozni. A kérdés – az amerikai kezekben eleinte problémaként, később pedig amolyan aduként – még egy évtizedre rendezetlen maradt, majd komoly szerepet játszott abban, hogy 1971 kora őszére a bíborosnál végül el lehetett érni, hogy távozzon a menedékéből.

A koronázási ékszerek érzékeny kérdését pedig Mindszenty első alkalommal még nem Ackersonnak, hanem Torbertnek vetette fel, nem kis fejtörést okozva ezzel.¹¹⁵ Ackerson ügyvivői szolgálata alatt a magyar–amerikai viszonylatban – a közeljövőben komolyan megvalósítható lehetőségként – nem merült még fel a követek cseréje. Továbbá sem Ackerson, sem utódja idején nem került még sor a bíborosnál tett magas szintű egyházi látogatásra.¹¹⁶

Az új ügyvivő számára egyértelmű pozitívum volt, hogy Ackerson távozásakor már a követségen dolgozott a fiatal és lelkes Papendorp,¹¹⁷ aki az elkövetkező években a bíboros bizalmasává vált, ezért egy második külszolgálatra később vissza is rendelték Budapestre. Noha tanulmányunkban Ackersont helyeztük a fókuszba, azt is meg kell említenünk, hogy Washingtonban James Sutterlin és Robert McKisson is lelkiismeretesen végezték a referensi munkát, Harold C. Vedeler igazgatóról nem is beszélve.¹¹⁸ A követségtől folyamatosan kapott információkat alaposan feldolgozták, a náluk keletkezett értesítéseket pedig rendszeresen megosztották Ackersonnal. Az iratokból egyértelműen kiviláglik, hogy a menedék ügyének intézését alapesetben az ügyvivő-referens, illetve az ügyvivő-igazgató végezte, azaz a szervezeten belül kifejezetten alacsony beosztotti szinten zajlott. Az ügymenetbe csak akkor és csakis addig kapcsolódott be kivételes jelleggel az illetékes helyettes államtitkár (Murphy esetében a politikai ügyekért felelős államtitkár), amikor és ameddig a Department válságjeleket tapasztalt.

Ackerson teljesítményét vizsgálva, összességében tehát azt állapíthatjuk meg, hogy egy olyan időszakban, amelyről csak később derült ki, hogy a menedék csupán korai – és éppen ezért kritikus – fázisa, Mindszenty bíboros első amerikai házigazdája úttörő munkát végzett. A szabályok kimunkálásával, a Departmenttel való kapcsolattartás kialakításával mintegy kikövezte az utat

¹¹⁵ Deák András Miklós – Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Mindszenty bíboros és a Szent Korona az amerikai diplomaták levelezésében (1957–1970). Magyar Napló 31. (2019) 10. sz. 20–23.

¹¹⁶ Ebben a kérdésben Somorjai Ádám OSB táblázatba foglalt eligazítást nyújt. Lásd *Somorjai Á. OSB: Sancta Sedes II.* i. m. 151.

¹¹⁷ J. Theodore Papendorp (1928–1998), magyarul tudó amerikai diplomata. 1960–1962-ben II. o. titkár az USA budapesti követségén. Egy ideig a Departmentben a gazdasági és mezőgazdasági ügyekért felelős államtitkár hivatalában, majd az Európai (és később ázsiai ügyekkel is foglalkozó) Hivatalának Kelet-európai Ügyosztályán dolgozott, ahol a román referatúrával foglalkozott addig, amíg másodszor is Budapestre helyezték. Itt 1965 nyarától 1968 nyaráig szolgált. A budapesti két külszolgálat alatt ő volt a bíboros melletti összekötő diplomata, akivel a főpap bizalmas viszonyban állt.

¹¹⁸ Harold C. Vedeler (1903–2007) 1959–1965 között a Department Kelet-európai Ügyosztályának igazgatója.

nemcsak közvetlenül Horace G. Torbert, Jr., hanem a többi utódja számára is, akik egy kellően be- (de semmiképpen sem túl-) szabályozott, elfogadhatóan működtethető menedéket kaptak örökül. (Mindez persze nem zárta ki, hogy később ne állhassanak elő válsághelyzetek, mint például Martin J. Hillenbrand nagykövet 1967-es megérkezése előtt.¹¹⁹) Ackerson a Department felé is megszívlelendő tanáccsal élt: a tárcának többet kellene tennie a menedék ügyének megoldásáért.¹²⁰ Ez valójában az 1969-ben Budapestre érkező második amerikai nagykövetnek, Alfred Puhannek lett a szívügye. Ő az a személy, aki rendelkezett az ezen „befektetéshez” szükséges szívóssággal, a nélkülözhetetlen kapcsolatrendszerrel és a kellő lobbierővel. Ebben a végül sikeres erőfeszítésben a külügyi szolgálatból hosszú évekkel korábban távozó Ackerson (tevélegesen) azonban már nem vett részt.

¹¹⁹ Mindszenty ekkor azzal fenyegetőzött, hogy a magyar–amerikai kapcsolatok szintjének megemlése miatt, amit a Kádár-rendszer elismeréseként értelmez, kivonul a misszióról.

¹²⁰ Lásd Mellékletek. 2. számú dokumentum.

MELLÉKLETEK¹²¹1. számú dokumentum¹²²

A Mindszenty bíborosra vonatkozó belső utasítások

Mindszenty menedéket, nem pedig menedékjogot kapott a követségen. Ennek a megkülönböztetésnek a nemzetközi jogban van jelentősége. [...] ¹²³ A bíboros követségi jelenlétét nem szükséges titkolni, mivel az közismert. Azonban nem szabad vele kapcsolatos beszélgetéseket kezdeményezni, és a diplomatáknak ügyelniük kell arra, hogy ilyen hosszabb fejtegetésekbe ne vonják be őket. [...] Amennyiben a bíboros azonnali orvosi segítséget igényelne, az ügyeleteseknek, akik Katona Gézától megkapták a már előre leegyeztetett (magyar) orvos nevét, telefonszámát és lakcímét, a misszióvezetőt kell azonnal értesíteniük. Robert A. Wooldridge¹²⁴ további orvosokról állít fel listát. Azt a kérdést, vajon a magyar külügyminisztériumot a körülményekről szükséges-e értesíteni, és tőlük orvosi segítséget vagy kórházi ellátást kell-e kérni, mindig az adott misszióvezető fogja eldönteni. [...] Az ügyeleteseknek a külügyminisztériumtól érkező valamennyi üzenetet a kézhezvételkor azonnal fel kell nyitniuk. Amennyiben intézkedésre van szükség, kapcsolatba kell lépniük a misszióvezetővel vagy a rangban következő diplomatával. Ha az üzenet netán a bíborosnak a magyar hatóságok részére való átadását követelné, az ügyeleteseknek nem szabad intézkedniük. A döntést a misszióvezetőnek kell meghoznia, miután konzultált a Departmenttel.

Abban az esetben, ha a csőcselék vagy egy csoport közvetlenül a követség ellen indul és a bíboros azonnali „szabadon engedését” követeli, az ügyeletes tisztnek meg kell próbálnia az időt húzni. Először is nem szabad lemennie a földszintre és kinyitnia a bejárati ajtót. Amennyiben a csőcselék behatolna, át kell adnia részükre azt az angol és magyar nyelvű Nyilatkozatot, mely szerint ez egy külföldi ország követsége, és minden üzenetet a külügyminisztériumon keresztül kell hozzá eljuttatni. Amennyiben a behatolók erőszakot alkalmaznak, az ügyeletesnek nem szabad azt viszonznia. Elképzelhető, hogy még a misszióvezető megérkezése

¹²¹ A Mellékletben szereplő iratokat Deák András Miklós fordította.

¹²² Ackerson 1957. dec. 16-án kelt „Bizalmas” emlékeztetője az Irattár számára: Bp Cardinal Files 1. d. 4. sz. Az ügyeletet ellátó diplomaták részére szervezett rendkívül alapos eligazítást– nyilvánvalóan a közelgő karácsonyi ünnepekre való tekintettel – december 11-én tartották. Ez volt Ackerson első (Mindszenty második) karácsonya a követségen.

¹²³ A szögletes zárójel azt jelöli, hogy a szerzők hol rövidítettek az eredeti szövegen.

¹²⁴ Robert A. Wooldridge II. o. titkár (adminisztratív ügyek) 1957 végétől 1960 nyaráig dolgozott az amerikai követségen.

előtt át kell adni a bíborost. Ezt azonban az ügyeletesnek mindenféle taktikával húznia-halasztania szükséges.

Karácsonykor, miként az előző évben is tette, a bíboros édesanyja a követésen fog tölteni néhány napot. [...] Éjfélkor a bíboros misézni fog, amelyre az állomány szabadon bejöhet. A más követségekről érkező vendégek száma viszont korlátozott lesz. Róluk a misszióvezető fog dönteni. Katona megszervezte, hogy néhány nappal korábban egy pap bejött a követségre a bíborost meggyóntatni.¹²⁵ Az ügyvivő mindent el fog követni annak érdekében, hogy lebeszélje a bíborost bármiféle látogatók fogadásáról. Ackerson előzetes engedélye nélkül semmilyen vendég nem keresheti fel. A misét minden vasárnap reggel kilenckor tartják. Azon rendszeresen részt vesz a Konzuli Osztályon dolgozó Kauffmann kisaszszony. A miséken minden alkalommal jelen kell lennie egy diplomatának, de annak nem feltétlenül kell az ügyeletesnek lennie, ha más diplomata is jelen van. [...] a követség és néha az amerikaiak személye is a titkosrendőrség megfigyelése alatt áll. A figyelőket teljes közönnyel kell kezelni, és nem szabad velük rabló-pandúrost játszani, vagy jelenlétük miatt nemtetszésnek jelét adni. A legjobb politika az, hogy teljes mértékben ignorálják őket.

2. számú dokumentum¹²⁶

Ackerson személyes hangú levele Robert Murphynek

A megelőző két év során a „haditerv” alapvetően nem változott meg, azonban az időzítésnek továbbra is óriási jelentősége van. Az USA-nak Magyarországgal kapcsolatban változatlanul három fő problémát kell megoldania: 1. az útlevél- és utazási korlátozások feloldása; 2. a bíboros valamely más biztonságos helyre való átvitele; 3. követcseré. Ezen három lépés nélkül még a „vasfüggöny mögötti normális” állapotokat sem leszünk képesek elérni. Washingtonnak most egy kicsit nyelnie kell, és hagynia, hogy a magyarok elteljenek a „győzelmeikkel” [...] azonban a budapesti követséget hatékonyra kell tenni, ehhez pedig kapcsolatba kell lépniünk a magyar néppel, és rendelkezniünk kell a lehetséges befolyással. Nem hiszem, hogy az ENSZ-ben szükséges lenne feladnunk a magyar kérdésben elfoglalt jelenlegi álláspontunkat. Azonban nem gondolom, hogy az USA-nak egy „mozgalom élére” kellene

¹²⁵ Lásd a Duty Log bejegyzését: Városi Ferenc atya első alkalommal 1956. dec. 23-án gyóntatta Mindszentyt. In: Duty Log. i. m. 15., illetve *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.: Menedékben.* i. m. 98.

¹²⁶ Ackerson 1959. aug. 6-án kelt levele Robert Murphyhez: Bp Cardinal Files 1. d. 6. gy. A Londonban orvosi kezelésen tartózkodó ügyvivő „Bizalmas” levelét lobbizásra használja fel, kiaknázva személyes kapcsolatukat. Murphy néhány nap múlva a politikai ügyekért felelős helyettes államtitkári posztjáról államtitkárnak léptetik elő. Ez a terv Ackerson előtt ekkor már ismerhette.

állnia, és a színpalak mögött sok nyomást kellene gyakorolnia. [...] Washingtonnak különbséget kellene tennie a kétoldalú és az ENSZ-ben folytatott politikája között. [...] Remélem, Bob, amikor alkalom kínálkozik a helyzet javítására, az USA nem feledkezik majd meg Magyarországról. A múltban néhány lehetőséget ugyanis már elszalasztottunk, [...] ezért a taktika enyhe kiigazítása üdvös lenne.¹²⁷

3. számú dokumentum¹²⁸

A bukaresti amerikai orvos átkérése Budapestre

Emlékeztető intézkedésre

1960. október 21.

Kapja: Amerikai követség, Bukarest

Küldi: Amerikai követség, Budapest

Tárgy: Adminisztráció¹²⁹ – Javaslat Dr. Boyer¹³⁰ budapesti látogatására

Amennyiben az lehetséges, a követség szeretné megszervezni, hogy Mindszenty bíboros rutinszerű, de alapos orvosi vizsgálaton essen át az elkövetkező néhány hónap során. A bíborost legutóbb két évvel ezelőtt vizsgálta meg amerikai orvos. Politikai okokból egy magyar orvos által elvégzendő vizsgálat nem kivitelezhető.¹³¹

Noha nem véljük úgy, hogy ebből a célból – legalábbis egyelőre – egy rendkívüli vizitet kellene szervezni, a követség rendkívül nagyra értékelné, ha Dr. Boyer megtalálná a módját annak, hogy amikor legközelebb errefelé jár, egy-két napra megálljon Budapesten. A látogatás célját természetesen semmilyen körülmények között sem szabad a magyar vagy romániai hatóságok tudomására hozni. A bíboros megvizsgálása mellett nagy segítség lenne, ha Dr. Boyer orvosi tanáccsal tudná ellátni az amerikai állomány számos, problémával szembesülő tagját.

Kérjük, a lehető legkorábban értesítsenek arról, hogy Dr. Boyer eljön-e Budapestre, és mikor.

¹²⁷ A levelet Ackerson nem címezte meg a Kelet-európai Ügyosztálynak, más szóval, megkerülte közvetlen feletteseit, és így a felvetései sem jutottak el hozzájuk. Murphy esetleges válasza nem lelhető fel a budapesti hat dobozban.

¹²⁸ 1960. okt. 21-én kelt emlékeztető intézkedésre: Bp. Cardinal Files 1. d. 7. gy.

¹²⁹ Az emlékeztetőt Harold Feinstein II. o. adminisztratív titkár (1960–1961) fogalmazta.

¹³⁰ Dr. G. Norman Boyer (1918–?) ekkor attaséi rangban regionális orvos volt a bukaresti amerikai nagykövetségen. A Mindszenty bíborost Budapesten kezelő amerikai orvosok listáját lásd *Deák A. M. – Somorjai Á. OSB – Zimmer T.: Menedékben.* i. m. 768.

¹³¹ A Department első alkalommal 1964-ben dolgozta ki, majd 1968-ban finomította a bíboros súlyos megbetegedésére vagy esetleges elhalálzására vonatkozó részletes útmutatóját. Erről lásd *Deák András Miklós – Somorjai Ádám OSB: Két amerikai diplomáciai dokumentum az idősödő Mindszenty bíboros esetében várható és életveszéllyel fenyegető helyzetek kezeléséről.* 1964 és 1968. ArchivNET. XX. századi történeti források 18. (2018) 5. sz. (<https://bit.ly/2VG3ZXa>, letöltés 2020. febr. 13.)

THE FIRST AMERICAN “HOST” OF JÓZSEF CARDINAL MINDSZENTY

The Budapest Years of Chargé d'affaires Garret Ackerson, Jr. 1957–1961

by Deák András Miklós – Somorjai Ádám OSB

SUMMARY

In a period which was no more than the early and consequently critical period of the refuge, the U.S. diplomat Garret Ackerson, as the first American host of Jozsef Cardinal Mindszenty, accomplished pioneering work. During the three and a half years of his service as charge d'affaires he gradually forged the rules and thus paved the way for many of his successors in office. All of them gave home to a sufficiently regulated refuge with its rather strict ground rules applying to the Cardinal, including his correspondence and visitors. In 1958, after the aborted petition for Hungarian safe conduct, it became clear to U.S. diplomats that no automatic agreement could be hoped for between the Vatican and Cardinal Mindszenty. By taking advantage of his personal contacts in the Department of State, Ackerson also advised his fellow diplomats in Washington that they should do more in order to settle the delicate issue of the refuge.